

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Центр підготовки магістрів публічної служби і професійних суддів
Кафедра політичних теорій

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему:
«ЕТНІЧНИЙ СЕПАРАТИЗМ ТА МІЖЕТНІЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ
НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ»

Виконала: здобувачка вищої освіти 2
курсу заочної форми навчання
галузь знань 28 – «Публічне управління
та адміністрування»
спеціальність 281 – «Публічне
управління та адміністрування»
Нізельська Ірина Русланівна
Керівник – д.і.н., проф. Кормич Л.І.
Рецензент–д.політ.н.,
проф. Мамонтова Е.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕТНІЧНОГО СЕПАРАТИЗМУ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ.....	9
1.1 Формування знань щодо етнічного сепаратизму в політико-науковому просторі.....	9
1.2 Загальна характеристика етнічного сепаратизму: зміст, форма та природа.....	19
1.3 Специфіка розвитку етнічного сепаратизму на пострадянському просторі.....	30
<i>Висновки до розділу.....</i>	<i>42</i>
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНИХ ЗМІН В ЕТНІЧНОМУ БАЛАНСІ РЕГІОНІВ.....	44
2.1. Сутнісна характеристика міжетнічного протистояння у політичній площині.....	44
2.2 Психологічні особливості міжетнічних конфліктів на пострадянському просторі.....	53
2.3. Сучасні аспекти кіберборотьби у міжетнічних конфліктах	58
<i>Висновки до розділу.....</i>	<i>66</i>
РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРИТОРІЯХ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН	68
3.1 Особливості розвитку конфліктів на пострадянському просторі.....	68
3.2 Роль «заморожених» конфліктів у політичній діяльності на територіях пострадянських країн.....	78
3.3 Збройні конфлікти, як крайня форма міжетнічного протистояння.....	85
<i>Висновки до розділу.....</i>	<i>90</i>
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98

ВСТУП

Прояв етнічного сепаратизму та етнічних конфліктів в сучасному світі є проблемою глобального значення. Оскільки затяжні регіональні міжетнічні протиборства провокують до розвитку ненависті, люті та жорстокості сторін, які не здатні на компроміс у політичних рішеннях. Прояв ефективного врегулювання міжетнічного протиборства між суб'єктами публічного управління сприятиме розвитку усіх сфер суспільства. Тому, ефективне врегулювання етнічних протиріч у політичній системі, аналіз прояву етнічного сепаратизму допоможе стабілізувати фактори деструктивної складової політико-управлінських взаємовідносин. Яскравим проявом етнічного сепаратизму в міжетнічних формах протиріч є території колишнього радянського союзу. Загроза замороження значної частини конфліктів спонукає можливість наростання небезпеки глобального значення.

Зі становленням наукових досліджень щодо методів врегулювання політичних конфліктів постає завдання формування прогресивних політичних уявлень та переконань щодо етносів та їх ролі в політичних процесах пострадянських країн. Авторитарні станові держави до індустріальної стадії розвитку не потребували політичної толерантної поведінки у спілкуванні, їх нормальне функціонування допускало повне відсторонення населення від політики, а відповідно і відмежування від самоідентифікації на найвищому політичному рівні. Тому, цінність управлінців зводилась до можливості застосовувати різні види покарання, а не справедливих, виважених управлінських рішень, які спряють модернізації політичних процесів. Для соціальної взаємодії достатньо було засвоїти традиції і норми свого стану вищим верствам і простому народові.

Тому, люди переважно хаотично розуміли правила і норми взаємостосунків підданих із державою, а про публічну форму взаємовідносин не було і мови. Звичаї, страх перед владою, а також, церква підтримували смиренність громадян відносно держави, а етноконфлікти вирішувались методами придушення, а тому не було потреби в деталізації негативних наслідків від знецінення окремих груп в суспільстві.

Звичайно, етнічні конфлікти були основною формою політичної нестабільності в поліетнічних суспільствах протягом другої половини двадцятого століття і початок нового століття. Разом з тим, етнічні відмінності та дискримінація були основною причиною етнічного насильства. Результати показали, що велика частина країни в світі стикається з етнічними конфліктами протягом десятиліть. Проте випадки етнічного насильства мають свою специфіку в залежності від регіону міжетнічного протистояння. У країнах, що розвиваються, рівень насилля як правило була низький, а в країнах, що знаходяться в стані виживання, — рівень насилля високий. Тому, управління етнічними конфліктами в країнах, що розвиваються, шляхом участі та політики справедливості, якою є рівність найкращий спосіб вирішення цієї проблеми.

У зв'язку з цим, побудова громадянського суспільства неможлива без відомих дій та поступок учасників публічних відносин у процесі прийняття суспільно-важливих рішень щодо етнічних меншин. Етнічні конфлікти тривають на кожному континенті, тому це явище глобальне. Насильство є центральною рисою сучасного суспільного життя і існує протягом століть, де проживає різноманітне населення або контактують представники різних етнічних груп. Етнічна група — це сукупність людей, які мають спільні расові та культурні ознаки. Вони можуть мати однакову мову, релігію, територію чи економічну систему. Етнічний конфлікт визначається як будь-який епізод тривалого жорстокого конфлікту, в якому національні, етнічні та релігійні або інші об'єднані меншини кидають урядам виклик домагатися серйозних змін у статусі.

Адже, міжетнічні конфлікти між національними державами та всередині них, відновлення форм расизму та етнічність (етнічна дискримінація), акультураливний стрес і конфлікти етнічної ідентичності ілюструють наскільки етнічні проблеми сьогодні є важливими сучасними соціальними тригерами для політичних рішень та дій політиків. Культурні відмінності та етнічні конфлікти є важливими проблемами, що формують міжнародну політику.

Оскільки культурна приналежність та етнічна ідентичність є особливо сильними чинниками формування етно групи, то у відносинах ці конфлікти

призводять до величезних людських страждань і становлять значну загрозу щодо міжнародної безпеки. Нестабільність, потоки біженців, побічні ефекти та інші міжнародні питання демонструють те, що етнічний конфлікт залишається проблемою міжнародної політики на порядку денному. Однак не культурні відмінності самі по собі призводять до конфлікту, а політичні, ідеологічні та економічні цілі міжнародних акторів, незалежно від того, чи є ці актори держави чи етноси. З огляду на складність етнічних і культурних конфліктів в окремих регіонах питання дослідження негативних аспектів міжетнічного протиборства залишається актуальним та потребує ґрунтовного аналізу.

Територія пострадянських держав формує пізнавальне підґрунття для дослідження етноконфліктів, оскільки накопичення невирішених протиріч спричинила розпад тоталітарного режиму у формі радянського союзу. Окрім того, невирішення конфліктів стало причиною невміння реагувати цивілізованим шляхом на проблеми, що виникають у політичному просторі.

Українська політична система після проголошення незалежності також відчула проблеми щодо: публічного політичного процесу, прозорості, комунікації органів влади та суспільства, публічного обговорення політичних рішень, формування дипломатичної поведінки для вирішення управлінських проблем на шляху до розвитку. Тому, невміння чи відсутність бажання консервативної політичної еліти реагувати на політичні подразники затягнуло процес розвитку України, як демократичної, правової держави, людиноцентриського спрямування. Окрім того, спонукало формування локальних територіальних етнопротиріч штучно створених країною агресором, а в кінцевому виді – повномастабне вторгнення на територію України, як наслідок невирішених протиріч, які ґрунтувались на національній приналежності українського регіонального населення.

У зв'язку з цим, вагомою проблемою залишається консервативна система державних органів управління. Відповідно, сучасні трансформації направлені на змінну системи зсередини. Для цього варто змінювати свідомість управлінських кадрів щодо ролі регіонів у вирішенні конфліктів, яка є невід'ємним елементом у демократії.

Тому, під час політичної діяльності суб'єкти політики мають реагувати на аналізувати усі регіональні процеси в країні, оцінювати історичні аспекти розвитку таких регіонів. Адже у етнопротиріччях інтереси сторін, а також загальнолюдські цінності і норми, які сприяють забезпеченню у політичних суб'єктів демократичних цінностей мають важливе значення для вдосконалення політичної системи та формування політичної неупередженості, законності, поваги до історичних подій, толерантності та виваженості, врахування потреб громадян при формування та реалізації державної політики.

Отже, для усвідомлення усіх негативних наслідків при міжетнічних протиріччях в пострадянському регіоні проблема потребує деталізації та актуалізації. В свою чергу компромісна складова є важливим інструментом підтримки основних ціннісних орієнтирів демократії, а саме рівності та відкритості позицій сторін. Тому, сучасна управлінська еліта пострадянських країн потребує підвищення рівня політичної культури, шанобливого ставлення до своєї діяльності, держави та громадян.

Звертаючись до наукових праць, присвячених вивченню етнічного сепаратизму та етнополітичного протистояння на пострадянському просторі варто виокремити ґрунтовні дослідження Л. Кормич, К. Вітман, Е. Мамонтова, Ю. Завгородня, Є. Бородін, С. Рябова, В. Литвин, О. Тertiшна , Н. Федчун, Т. Шинкар та ін. І хоча й існує певний доробок праць науковців, які займалися дослідженнями цього питання, але й з часом з'являються нові наслідки етноконфліктів на пострадянському просторі, нові прояви політичних процесів, нові політичні ситуації, а це, в свою чергу, вимагає нових підходів до освідомлення та реакції на міжетнічні протиріччя та їх негативні наслідки.

Об'єктом даної роботи є етнополітологія, **предметом** виступає етнічний сепаратизм та міжетнічне протистояння на пострадянському просторі.

Метою даної роботи є аналіз явищ етнічного сепаратизму та етноконфліктів з урахування специфіки їх розвитку на територіях пострадянських держав.

Відповідно до сформованої мети варто вирішити наступні **завдання** досліджуваної теми:

- проаналізувати формування знань щодо етнічного сепаратизму в політико-науковому просторі;
- охарактеризувати зміст, форму та природу етнічного сепаратизму;
- визначити специфіку розвитку етнічного сепаратизму на пострадянському просторі;
- окреслити сутнісну характеристику міжетнічного протистояння у політичній площині;
- продемонструвати психологічні особливості міжетнічних конфліктів на пострадянському просторі;
- проаналізувати сучасні аспекти кіберборотьби у міжетнічних конфліктах;
- визначити особливості розвитку конфліктів на пострадянському просторі;
- оцінити роль «заморожених» конфліктів у політичній діяльності на територіях пострадянських країн;
- охарактеризувати збройні конфлікти, як крайню форму міжетнічного протистояння.

Наукова новизна даної роботи:

- окреслено та представлено до розгляду нові тренди етнічного сепаратизму на територіях сучасних пострадянських незалежних держав;
- обґрунтовано застосування нових підходів до розуміння етноконфліктів, з урахуванням сучасних політичних процесів на території України;
- удосконалено поняття «міжетнічне протистояння» та упорядковано специфіку ідентифікації такого протиріччя.

Методологія дисертаційного дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень. Для досягнення поставленої мети в роботі застосовано системний та логіко-діалектичний підходи; використано методи: абстрактно-логічний – при постановці та формулюванні поняття, структури та призначення процедури етнічного сепаратизму; історичний – для дослідження розвитку етнополітичних

протистоянь в різних регіонах світу; аналізу, синтезу та логічного узагальнення – для ефективності розв’язання етнополітичних протиріч в Україні; систематизації – для визначення і впорядкування шляхів та інструментів подолання негативних наслідків для суспільства та органів управління.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення і висновки дослідження доведені до рівня конкретних пропозицій, які можуть використовуватися в процесі боротьби з етнополітичним сепаратизмом на території пострадянських країн.

Магістерська робота складається з 3 розділів, які підрозділяються на підрозділи, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕТНІЧНОГО СЕПАРАТИЗМУ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

1.1 Формування знань щодо етнічного сепаратизму в політико-науковому просторі

Етнічність є одним із найтриваліших і найпотужніших типів групової ідентичності. Але він також постійно змінюється та пристосовується до нових обставин. Існують тисячі етнічних груп, які визначаються походженням, розташуванням батьківщини, мовою, релігією та іншими численними культурними ознаками.

Звичайно, однією з особливостей етнічної приналежності, яка є результатом усвідомлення того, що ваша культурна група є унікальною та важливою, є почуття гордості за вашу історію (етнічна спадщина) і статус політичного суб'єкта (етнічна нація). Етнічний націоналізм є результатом відчутних зусиль етнічної групи для відстоювання своєї важливості та прав. Етнічний націоналізм може стати проектом, який пропагують уряди, якщо він служить інтересам держави; або це може стати загрозою для держави з різних причин. Однією з таких причин є етнічний сепаратизм[45;с.57].

У такому випадку, етнічні групи можуть активно прагнути відокремити себе і часто свої землі від ширшого населення та території країни. У цьому немає нічого нового: без цього процесу не існувало б багатьох країн світу!

Тому, етнічний сепаратизм – це процес, за якого етнічна група (нація), незадоволена будь-яким поєднанням соціальних, економічних і політичних умов у країні, де вона знаходиться, намагається отримати більшу автономію від центрального уряду держави або навіть відокремитися.

У світі існують сотні активних і неактивних етнічних сепаратистських рухів, переважно в Європі, Азії та Африці. У той час як деякі з них використовують насильницьку тактику, як-от збройні зіткнення з армією своєї країни або тероризм проти цивільних осіб, більшість є мирними та прагнуть більшої автономії чи незалежності через урну[76;с.123].

У свою чергу, Брюссель, столицю Королівства Бельгія, також часто називають «столицею Європейського Союзу». Але не все так одностайно на

внутрішньому фронті. Бельгія розробила одну з найскладніших схем революції в Європі, щоб відбити загрозу етнічного сепаратизму. Північ Бельгії, що межує з Нідерландами, відома як Фландрія та є домом для голландськомовного фламандського народу. На півдні Франції межує франкомовний регіон Валлонія, де проживають валлони. На сході – німецькомовна меншина[34].

Тому, фламандський рух — це загальний термін для різних фламандських політичних партій, які підтримували все, починаючи від більшої автономії Фландрії до сецесії та формування суверенної фламандської держави або об'єднання з Нідерландами. Як приклад того, як стратегії деволюції можуть дати збій для федеративної держави, у 21-му столітті все більша автономія, яка поступово надавалася бельгійським етнічним націям, здається, призвела до посилення почуття етнічного сепаратизму та меншої зацікавленості залишатися єдиною країною[34].

Багатомісячні застої через невдачу сформувати коаліційні уряди змусили багатьох припустити, що найрозумнішим курсом для Бельгії є поділ.

Так, Індія має федеративний устрій. Уряди штатів мають високий ступінь автономії, подібно до штатів США, Бразилії чи Мексики. Будучи парламентською демократією з моменту здобуття незалежності в 1947 році, Індія дотримується стратегії деволюції, щоб дати можливість мільйонним групам меншин мати політичний голос, але вона все ще стикається з численними насильницькими сепаратистськими рухами та іншими повстанцями. Однак важливо зрозуміти, що є, а що не є етнічним сепаратизмом в Індії, і наскільки він все ще є чинником (схоже, відповідь: його значення втрачає)[34].

Тому, у країні з домінуванням індуїзму, де мусульмани, християни та члени традиційних релігій можуть бути понижені до низького статусу в кастовій системі (офіційно забороненій, але широко поширеній на практиці), не дивно, що чимала кількість сепаратизму мала етнорелігійні мотиви.

Разом з тим, у Пенджабі проект 20-го століття щодо створення незалежного Халістану для сикхів мав етнічні та релігійні мотиви, але, здається, він здебільшого згас. У Кашмірі між Пакистаном та Індією, а також між

індуїстами та мусульманами точиться боротьба, але сам по собі конфлікт не є етнічним сепаратизмом, навіть незважаючи на те, що нову країну під назвою Кашмір було запропоновано як можливе рішення. Нарешті, тривале комуністичне повстання наксалітів, яке забрало тисячі смертей, ґрунтується на соціально-економічних міркуваннях, пов'язаних із гнобленням, якому зазнають індіанці з низьких каст; це теж не етнічний сепаратизм[34].

Єдиним регіоном в Індії, де етнічний сепаратизм був живим і здоровим після здобуття незалежності, хоча зараз він швидко спадає, є гірські штати «семи сестер» північно-східного регіону (NER: Мегхалая, Маніпур, Нагаленд, Ассам, Мізорам, Тріпура та Сіккім) і гімалайський штат Аруначал-Прадеш. У всіх, крім Сіккіму, траплялися численні епізоди насильницького повстання, спричиненого численними «горськими племенами» або етнічними націями, які населяють цей район. Не в якомусь конкретному порядку, ось список факторів, які сприяли хворобам регіону: етнічне розмаїття та відсутність спільного етнічного зв'язку з рештою Індії. У NER проживає понад 220 етнічних груп[45;с.122].

Багато етнічних націй колись були незалежними державами (наприклад, народи хасі, гаро та джайнтія в Мегхалаї; сама Мегхалая була відокремлена від Ассаму в 1970-х роках). Релігії меншин (тобто неіндуїстські релігії), включаючи християнство, буддизм, іслам та багато традиційних релігій.

Географічна ізоляція від решти Індії через «Курячу шию» (Сілігурійський коридор) шириною 14 миль, що з'єднує Західну Бенгалію з Ассамом. Нехтування та расистське чи інше несправедливе ставлення з боку решти Індії та федерального уряду[45;с.23].

Порушення прав людини, вчинені федеральним урядом проти місцевого населення в ім'я боротьби з «тероризмом» і численними загрозами сепаратизму в цілому; це включає обмеження фундаментальних, гарантованих конституцією прав. Індійська військова присутність у спірних і конфліктних прикордонних регіонах поблизу Китаю, М'янми та Бангладеш.

Так, фізична географія регіону дозволяє легко переміщатися в слабкі прикордонні держави, такі як Бангладеш і особливо М'янма, і з них, що також

означало постійне постачання наркотиків, які можуть використовуватися партизанськими рухами для фінансування. Густі тропічні ліси в цьому районі забезпечують прикриття повстанцям[34].

Загалом, заворушення в регіоні подібні до тих, що спостерігаються в інших країнах з дуже етнічною різноманітністю, таких як Нігерія, Ефіопія та Демократична Республіка Конго, де етнічний націоналізм може бути важливішим і важливішим, ніж відданість державі. Для контрастного випадку федеральної системи, де етнічні націоналістичні почуття не проявляються в сепаратизмі, дивіться приклад США нижче.

Етнічний сепаратизм може бути як причиною, так і наслідком революційних стратегій. Так, наприклад, якщо ви є представником етнічної нації, яка була маргіналізована та дискримінована протягом дуже тривалого часу. Ви відчуваєте більш тісні зв'язки зі своєю власною етнічною нацією, ніж з країною, в якій вона знаходиться: ваша культурна ідентичність насправді не пов'язана з країною, громадянином якої ви є; ви майже не відчуваєте відданості державі[13;с.122].

Тому, центральний уряд, розуміючи, що може втратити територію (що неминуче означає ресурси, дохід і, можливо, цінні стратегічні місця), надає вашій етнічній нації більшу автономію. Держава прагне стабільності, можливо, уникаючи війни, і, можливо, навіть намагається запобігти іредентистським вимогам сусідньої країни, якою керує етнічна нація, членом якої ви є [34].

Передача повноважень може мати негативні наслідки, особливо якщо етнічні націоналістичні рухи розглядають її як частину континууму до остаточної незалежності чи об'єднання з сусідом. Немає універсального вирішення цієї катастрофи: такі економічно розвинені демократичні держави, як Бельгія, Канада та Іспанія, періодично загрожують розколом, незважаючи на те, що дотримуються стратегії деволуції, що гарантує високий ступінь автономії. Тим часом важка рука тоталітаризму, яка придушувала етнічний націоналізм, колись була знята, як ми бачили в колишній Югославії та СРСР, залишила панораму етнічних націй, які намагаються відновити себе та свої територіальні претензії, часто за рахунок інших, які роблять те саме[122].

Відносно ситуації в США, то, хоча США мають федеральну систему з багатьма повноваженнями, переданими штатам, у них немає значних активних етнічних сепаратистських рухів у 48 суміжних штатах або на Алясці. « Ацтлан» свого часу був сепаратистським рухом Чикано, який прагнув через партію Raza Unida відокремитися від США та відновити міфічну батьківщину ацтеків. У 1970-х роках воно занепало. Інші рухи за відокремлення, засновані на етнічній приналежності, включали Націю Лакота , яку відстоювали деякі члени Руху американських індіанців, але яка мала підтримку серед самих автономних племінних урядів. Ще однією спробою була Республіка Нової Африки, рух чорних радикальних активістів за створення незалежної чорної нації на півдні США[122].

Федеральний уряд мав майже нульову толерантність до сепаратизму, що передбачає рух до сецесії, тому всі серйозні кроки етнічного сепаратизму були припинені, перш ніж вони досягли рівня, який спостерігається в багатьох інших країнах. Однак існують два випадки території США, де сепаратизм є більш тривалою та серйозною проблемою.

Так, рух за суверенітет Гаваїв складається з приблизно десяти окремих рухів і політичних партій серед корінних жителів Гаваїв, спрямованих на відновлення статусу Гаваїв як суверенної держави до 1898 року. Королівство Гаваї було підірвано та контрольовано урядом США в 1890-х роках, потім острови були приєднані до США. Відтоді корінні гавайці були демографічно та економічно затоплені іммігрантами з материкової частини США та Азії, втративши доступ і права на традиційні та священні землі, і багато в чому стаючи громадянами другого сорту[34].

Пуерто Ріко -цей карибський острів став колонією Іспанії в 1493 році, а потім США в 1898 році. За весь цей час він ніколи не був суверенною державою, тоді як кілька рухів за незалежність і діячів приходили і зникали. Зараз Співдружність Пуерто-Ріко, у вільній асоціації зі США, кожні кілька років проводить референдуми щодо[34]:

- 1) зберегти статус-кво;
- 2) спробувати досягти державності як 51-ої держави; або

3) відокремитись і стати незалежною країною.

Проте жоден із двох останніх варіантів не отримав більшості. Рухи до незалежності можна частково охарактеризувати як етнічний сепаратизм, оскільки пуерториканці, які називають себе борікуас, є етнічною нацією, яка утворилася в результаті злиття корінних народів з європейцями та африканцями, які опинилися на острові через рабство або добровільно. Однак пуерториканський націоналізм також має сильні елементи економічного самовизначення через те, що рівень життя на території значно нижчий, ніж у штатах США[3;с.122].

Серед політичних партій Пуерто-Ріко домінує Нова прогресивна партія з майже 40% голосів; в їхню платформу входить бажання стати штатом США. Проте, оскільки це буде штат з іспаномовною більшістю, інші бачать у цьому стратегію, яка не може бути реалізованою, оскільки вони передбачають, що такий штат стане оплотом демократів (передбачаючи це, республіканці заблокували б будь-який такий крок до створення штату). Тим часом Народно-демократична партія хоче зберегти ситуацію в Пуерто-Ріко, і вона набирає близько третини голосів. З незначних партій Пуерто-Ріко Партія незалежності Пуерто-Ріко отримує підтримку менше 7% виборців[3;с.122].

Перебіг процесів етнічного сепаратизму в поліетнічних державах багато в чому залежить від ступеня розвитку демократичних інститутів і цінностей у суспільстві. Залежно від цього чинника рух за відокремлення з однієї держави може прийняти форму конституційного процесу та публічного діалогу або внутрішньодержавного конфлікту (або навіть війни залежно від масштабу насильства).

Зовнішнє військове втручання в етнополітичний конфлікт, що ґрунтується на вимогах етнічної групи відокремитися від багатонаціональної держави на сучасному історичному етапі є негативним чинником у врегулюванні таких конфліктів через те, що вона не в змозі вплинути на причини конфлікту. Зовнішнє втручання вводить в конфлікт. Крім діючих сторін, додатковий активний агент, який переслідує свої інтереси в даній

конфліктній ситуації і є не завжди зацікавлені в швидкому вирішенні конфлікту[3;с.12].

Політика етнічних уподобань може зіграти значну роль у зменшенні гостроти проблеми етнічного сепаратизму у світі, забезпечення гнучкого реагування державної влади на проблеми етносів. Варіанти такої політики слід створювати лише на основі місцевого контексту та досвіду відносини між певною державою та її етносами. Сприйняття пільгових полісів безпосередньо залежить на переважаючу культуру конфлікту в суспільстві.

Для попередження або вирішення конфліктів на ґрунті етнічного сепаратизму, розвитку відповідної освіти система для населення потенційно сепаратистських регіонів має особливе значення. Пріоритетом має бути те формування особистісних установок, що відповідають громадянському суспільству з поступовим зниженням ролі етно-ідентифікація в повсякденному житті, що забезпечується збалансованим поєднанням громадянської та етнокультурної складових в освітній політиці багатонаціональної держави[3;с.23].

Щодо визначення сепаратизму як явища, суспільного процесу, то повної єдності в цьому питанні немає серед дослідників. Однак слід зазначити, що різні дослідники часто мають на увазі під собою різні явища поняття «сепаратизм». У цьому випадку постає питання: чи варто відносити поняття «сепаратизм» і «сецесія». Рухи, які ставлять головною (і часто єдиною) метою вихід з етнофедеративної системи та створення власної національного державотворення, чи можна розширити сферу їх застосування за рахунок тих рухів, які претендують на розширення територіальної автономії, отримання особливого статусу в рамках єдиної держави, посилення їх контроль над окупованою територією? На думку ряду західних дослідників, термін «сепаратизм» можна трактується досить широко і може охоплювати ті етнічні рухи, які висувають вимоги ширшого регіонального автономія в складі єдиної держави [11;15]. Відповідно до цієї точки зору, сепаратисти вимагають повного відокремлення і створення власної національної держави вони просто перебувають у гірших умовах у своїй етнофедеративній системі порівняно з

іншими сепаратистськими групами в інших державах. Як приклад наводить відомого американського дослідника Д. Горовіца різницю в позиціях і вимогах басків і каталонців в Іспанії в минулому столітті, підкреслюючи, що радикальні вимоги баскських сепаратистів багато в чому зумовлені жорстокими репресіями, які проводилися проти їх за правління генерала Франко [11, с. 231].

Крім вищесказаного, існує значна проблема у визначенні основних підходів до пояснення зростання сепаратизму у XX ст. Більшість пояснень цього явища так чи інакше пов'язані з націоналізмом. По-перше, йдеться про те, чи повинна кожна етнічна група мати власну державу. У разі позитивної відповіді на це питання, в таких ситуаціях зростання націоналізму та національної самосвідомості неминуче спричинить сепаратистські настрої, якщо ця група є частиною етнофедеративної системи. Дж. Келлас, коротко резюмуючи основні аспекти теорії націоналізму К. Дойча, М. Хехтера, Е. Геллнера, Е. Сміта, дійшли висновку, що на основі цих поглядів піднесення націоналізму (а з ним і сепаратистських настроїв) є своєрідною реакцією на модернізацію [12, с. 39-49]. Це Феномен, на думку американського дослідника, виражається в реакції на зростання нерівності між центр і периферія, культурні, економічні та політичні відмінності, що виникають між ними. Це також реакція на процес індустріалізації та зростання ролі держави в сприянні цьому процесу, а крім того, «на занепад релігії, зміцнення централізованої держави і бюрократичної системи, а також зростання тиск промислової економіки» [12].

Інший підхід до проблеми ґрунтується на точці зору, згідно з якою послаблення держави призводить до зростання сепаратистських настроїв. П. Герст і Г. Томпсон стверджують, що із «занепадом центр уряд ... національні меншини та регіони можуть захищати свою автономію з меншим страхом ...». Іноді послаблення держави пов'язана з процесом глобалізації. Так, наприклад, Р. Бербах висловив думку про те, що на в периферії «уряди значно послаблені через те, що міжнародний капітал нав'язує свої умови на них» [6, с. 19]. Таким чином, згідно з цією точкою зору, поки держава не матиме достатньої сили, це обставина стримуватиме націоналістичні та сепаратистські рухи.

Деякі дослідники прямо висувають тезу про те, що глобалізація має більш безпосередній вплив на сепаратизм, ніж тільки через послаблення держави. Наприклад, Е. Цветкович і Д. Келлнер стверджують, що «відбулося значне зростання субкультур опору, які намагаються зберегти специфічні форми культури та суспільства на протигагу глобалізації та гомогенізація», які, у свою чергу, підтримуються центральними урядами [8, с. 9]. Ці автори не наполягають на факт, що глобалізація була єдиною причиною такого потужного піднесення сепаратистського руху у світі, хоча ми впевнені, що це відіграло тут важливу роль.

Падіння авторитарних режимів у Східній Європі і, перш за все, розпад СРСР часто називають причини, що каталізували сепаратизм. Як зазначає Ю. Бугайський, з розпадом СРСР і розпадом комуністичної системи у Східній Європі, «відкрилася широка можливість для відродження етнічної свідомості та відродження руху за національне самовизначення». [8, с. 9]. Кінець авторитарного однопартійного правління в ряді Африканські держави також часто відносять до причин міжетнічних конфліктів і сепаратистських рухів на континенті.

Одночасно з припиненням існування соціалістичних держав, як вважають деякі дослідники, відбулося відчуття втрати ідеології, яка довгі роки пов'язувала суспільство спільними цілями і завданнями. К. Янг особливо відзначив важливість такої «легітимізаційної доктрини» для збереження цілісності етнофедеративної система. Цей момент, відзначений у різних країнах, також висувають як одну з причин зростання сепаратизму.

Також, серед цих причин політика єдиної держави, спрямована на культурну асиміляцію нетитульного етносу, груп, часто згадується. Д. Браун, наприклад, зазначав, що зростання кількості випадків етнічного сепаратизму серед етнічних меншин зумовлена асиміляційною політикою держави [3, с. 3].

Враховуючи усі складові аналізу етнічний сепаратизм — це явище етнічного націоналізму, за якого етнічні нації прагнуть або отримати автономію, або відокремитися від держав, які ними керують, і створити суверенні держави або приєднатися до сусідніх держав. У світі поширений

етнічний сепаратизм в багатьох регіонах, що створює небезпеку та загрози для стабільності. Етнічний сепаратизм часто вирішується за допомогою стратегій революції в таких країнах, як Індія та Бельгія, хоча це не завжди зупиняє його. Разом з тим, у США мало активності етнічних сепаратистів, за винятком Гаваїв і Пуерто-Ріко, що демонструє низький рівень кризи щодо етносів.

Тому, в загальному розумінні етнічний сепаратизм варто розуміти, як рух, що діє з метою відокремлення етнічного регіону від держави, яка у своєму складі має багато національностей та створення власної держави або приєднання до іншої країни, яка більше сприяє їх ідентичним та ідеологічним засадам. Тому, поняття етнічного сепаратизму не містить явищ дезінтеграції держави чи її регіоналізації («так званий економічний сепаратизм»), які виступають як процеси, які фактично не залежать від явища етнічного сепаратизму[12].

У зв'язку з цим, етнічний сепаратизм, в окремих аспектах властивий всім багатонаціональним країнам, має вагомий вплив не лише на внутрішньодержавні питання між групами, але і на зовнішню політику, що сприяє тлумачити це як виклик сучасному світовому порядку, який виник після завершення холодної війни.

1.2 Загальна характеристика етнічного сепаратизму: зміст, форма та природа

Оцінюючи природу етнічного сепаратизму, варто відзначити, що етнічний сепаратизм, по суті, є етнотериторіальним конфліктом, в основі якого лежить прагнення етносу виділяються із загальної держави, сприймаються її представниками як державне утворення іншого етносу. Зазвичай сепаратизм поділяється на три основні категорії: 1) сецесія, яка передбачає відокремлення від єдиної держави та створення власної незалежної національної держави; 2) ірредентизм — відокремлення від однієї держави з метою приєднання до іншої; 3) етноса - відокремлення від держави з метою приєднання до держави з єдиним етнічним населенням. Варто враховуючи той факт, що найчастішим

випадком сепаратизму є відокремлення, інші два варіанти надзвичайно рідкісні та є доповненням до першого[23;с.12].

Крім того, немає єдиного підходу до того, чи вважати рухи етнорегіонів, які вимагають розширення автономії в межах єдиної держави, чи є сепаратизмом, а чи розпадом колоніальних імперій, а також таких держав, як СРСР і Югославія. Що стосується першого положення, то тут термін «сепаратизм» є недоречним, оскільки не відображає суті явища. Децентралізація країни тією чи іншою мірою не обов'язково призводить до проявів сепаратизму та відокремлення будь-яких етнотериторій. Проблеми з громадянською інтеграцією окремих регіонів виникають у багатьох країнах, але вимоги відокремлення є чути не скрізь. Тут, на нашу думку, категорії децентралізації чи (в окремих випадках) регіоналізації в доцільнішими були б внутрішньополітичні відносини, які по суті не призводять до розпаду єдиної держави, економічний і правовий простір[34].

Також тут слід розрізняти сепаратизм як відокремлення однієї території від єдиної держави і розпад держави, коли практично всі частини колишнього єдиного простору стають незалежними державами. Розпад держави цілком може початися з вимог відокремлення однієї або кількох етнічних груп; тим не менш, задоволення цих вимог так чи інакше не призводить безпосередньо до повного розпаду єдиної держави. Яскравим прикладом цього є історія розпаду СРСР, яка почалася з вимоги прибалтійських республік про вихід із Союзу. Якби був підписаний новий союзний договір, до якого 9 з 15 союзні республіки домовилися до серпня 1991 р. єдина держава збереглася б у перетвореному вигляді; в республіки, які не підписали договір, фактично вчинили б сепаратизм, зробивши це. У підсумку після виступу ГКЧП, союзний договір не був підписаний жодною з республік, що призвело до розвалу союзної держави як такої[3;с.13].

Подібний приклад демонструє історія розпаду Югославської Федерації. Єдиний виняток у даному випадку є позиція міжнародної спільноти, найактивніші представники якої також як низка міжнародних організацій, відразу почали брати дуже активну участь у процесі розпаду етнофедеративної

системи Югославії. Спеціальна конференція з мирного врегулювання було скликано конфлікт, учасники якого звернулися до Міжнародного арбітражного суду з проханням визначитися законність відокремлення частин союзних республік від єдиної держави. Суд визначив Югославію як федерація в процесі розпаду. На підставі цього визначення суд дійшов висновку, що нові держави можуть бути сформовані в межах колишніх республіканських кордонів, але не будь-які інші[34].

Тут ми підходимо до іншої важливої проблеми, пов'язаної з аналізом етнічного сепаратизму, а саме ролі міжнародного співтовариства та проблема зовнішнього втручання у внутрішні етнополітичні та етнотериторіальні конфлікт. Багато дослідників відзначають, що саме міжнародна інтервенція призвела до розпаду югославської етнофедеративної системи через одну з найжорстокіших і найкривавіших громадянських воєн XX століття. Звичайно, ми не ділимося цієї точки зору, оскільки система була повністю деградована. З іншого боку, центральна влада с Югославія з самого початку обрала шлях насильства для збереження своєї територіальної цілісності, що призвело до остаточний крах системи[45;с.49].

Крім того, серед проблем, що виникають внаслідок активізації сепаратистського руху, необхідно виділити так званий взаємний сепаратизм, який надзвичайно ускладнює вирішення конфлікту. В іншими словами, сепаратизм в одному регіоні може призвести до появи сепаратистських рухів в інших частинах країни. Серед іншого, в ситуації, коли ми можемо спостерігати послідовно виникають вогнища сепаратизму (або загрози) їх виникнення), завдання центральної влади на шляху пошуку можливого вирішення ситуації водночас збереження загального статус-кво стає набагато складнішим. Спроби влади, шляхом виконання частини вимог національної еліти та населення потенційно сепаратистського регіону або шляхом їх забезпечення маючи певні переваги, збереження тієї чи іншої території у складі федерації часто зустрічає різке неприйняття з боку інші предмети. Переконливим прикладом цього твердження є ситуація, що склалася наприкінці 1991 - початку 1992 рр. Грузія.

Коли абхазькі сепаратисти почали сепаратистський рух, вимагаючи відокремлення від Грузії[34; с.24].

Слідом за ними пішли і осетинські сепаратисти. Однак слід зазначити, що рух абхазів і осет сепаратисти в Грузії почалися ще за радянських часів. Тоді абхазькі сепаратисти зажадали відокремлення від Грузинської РСР та отримання статусу окремої союзної республіки у складі СРСР. Тоді як у випадку з осет сепаратистів, ситуація була іншою, вони вимагали виходу зі складу Грузинської РСР і входження до складу Автономна Республіка Північна Осетія, яка в свою чергу входила до складу РРФСР. Вони не досягли своєї мети до розпаду СРСР, але після того, як Грузія проголосила незалежність і стала суверенною державою, Абхазія і Осетинські сепаратисти змогли досягти своєї мети за підтримки та безпосереднього сприяння Кремля[23;с.245].

В аналізі етнічного сепаратизму та сецесії можна виділити два підходи. Одне з них полягає в тому, щоб зрозуміти, які сили несуть відповідальність за загальне піднесення сепаратистських рухів від Бірми Те-Біафра та Бангладеш, від Корсики до Квебеку та від Еритреї до південних Філіппін. Інший підхід полягає в тому, щоб запитати, що спонукає певні територіально дискретні етнічні групи намагатися покинути держави, частиною яких вони є (або принаймні забезпечити значну територіальну автономію), тоді як інші групи, також регіонально зосереджені, не роблять таких спроб. Перше запитання вимагає загального пояснення сукупних тенденцій; він має на меті порівняти сьогодення з деяким періодом у минулому. Другий вимагає пояснення, яке може розрізняти класи випадків; воно передбачає порівняння не в часі, а в просторі[23;с.122].

На відміну від права народів на самовизначення, права меншин визначені не в статті 1, а але в статті 27 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Вся міжнародна система захисту меншин базується на визначення «меншини», і в багатьох країнах національна правова структура та політика можуть відображати, і, у свою чергу, може мати вплив на існування та визнання меншин.

Немає загальноприйнятого визначення «меншини», хоча майже всі спроби визначення є ґрунтовними на здоровому глузді характеристики меншини як чисельно меншої, недомінуючої групи відрізняються етнічно, релігійно чи мовно від решти населення штату. Найближчий до офіційного юридичного визначення меншини відноситься визначення, представлене підкомісії ООН запобігання, дискримінація та захист національних меншин її членом Жюлем Дешеном[34].

Хоча підкомісія не схвалила представлене визначення і вирішила відкласти подальшого розгляду, під час обговорення цього питання підкомісія звернула увагу на те, що меншини становлять окрему групу осіб у складі населення держави, яка володіє послідовні етнічні, релігійні чи мовні характеристики, які суттєво відрізняються від характеристики іншої частини населення. За чисельністю ця група повинна бути меншою за решту населення. Вона не повинна мати панівної влади в країні, не повинна складатися з іммігрантів. І нарешті, таку групу слід мотивувати прагненням зберегти свої характеристики[23;с.122].

Варто зазначити, що ми можемо судити про намір групи зберегти свій етнос лише тоді, коли така група продовжує виражати свою етнічну ідентичність на основі повсякденного життя, продовжує використовувати свою мову, незважаючи на будь-які труднощі, і відповідно до свого способу життя вважає себе і вважається іншими як етнічна меншина. Якщо група була асимільована до такої міри, що вона не дотримувалася своєї традиції, релігії чи мови, вона не може розглядатися як група меншини з точки зору статті 27 Пакту[23;с.134].

Хоча ці критерії можуть бути певною мірою корисними для ідентифікації меншин, це все ще дуже складно і запутане завдання поділу етносів на народи та меншини. На основі цих критеріїв і в щоб усунути плутанину, яка зазвичай супроводжує питання визначення меншин, з метою самовизначення народи можуть бути визначені як усе населення держави, тоді як меншини становлять лише частину такого населення з відмінними етнічними характеристиками.

У Пакті чітко розмежовуються права народів на самовизначення та права права етнічних, релігійних або мовних меншин користуватися власною культурою, сповідувати та практикувати своєї релігії або користуватися своєю мовою (ст. 27). Отже, Угода не стосується політичні чи економічні права меншин. Він гарантує лише мінімальні традиційні права і робить це ясно, що ці права застосовуються до «осіб, які належать до таких меншин». Сучасний міжнародне право зобов'язує держави не сприяти самовизначенню меншин, але захищати свою особистість і не проводити дискримінаційну політику щодо осіб належать до групи національних меншин. «Здається, що меншини, незалежно від того, як вони повинні спробувати знайти справедливість у межах існуючих держав і примиритися з ними. Самовизначення не є правом меншин», – справедливо зазначає Патрік Торнберрі[34].

Це, однак, не означає, що державна діяльність щодо своїх меншин і дотримання міжнародні стандарти захисту меншин менш важливі, ніж дотримання статті 1 Угода. Як показує остання міжнародна практика, коли держави мають труднощі з визнанням прав меншин, що може призвести до міжетнічних конфліктів, які часто підривають політичну структура самої країни.

Кожна держава певною мірою побоюється, що визнання прав меншин сприятиме фрагментації або сепаратизм і може підірвати національну єдність. Побоюючись, що держава може ігнорувати його зобов'язання зберігати етнічну самобутність груп меншин, які проживають на її території, або здійснювати політика обов'язкової асиміляції або дискримінації своїх меншин. Але така політика веде лише до зростання страху серед самих меншин. Меншини можуть побоюватися повної втрати своєї ідентичності[23;с.16].

Результатом цього протистояння є сьогодні багато меншин, особливо пригноблені меншини більше не задовольняються правами, які їм традиційно надаються. Вони обирають ширші економічні та політичні цілі; вони починають вимагати більшої автономії або навіть незалежності від держави. Реакція тут дуже важлива держава. Якщо держава намагається заперечувати такі вимоги через страх поставити під загрозу а територіальної цілісності

держави або з будь-якої іншої причини або навіть вживає репресивних дій, це лише радикалізує вимоги меншин. Конфлікти в Нагірному Карабасі, Придністров'ї в Молдові в їхньому початковій етапи базувалися на цій моделі[3;с.123].

Держава може значно знизити потенційну небезпеку серйозних національних конфліктів, слідуючи своїм зобов'язання захищати групи меншин на своїй території. Захист меншин є одним із реальних і ефективних способи вирішення національного питання в багатонаціональних суспільствах (я ще повернуся до цього моменту пізніше). Це було визнано таким у преамбулі Декларації Генеральної Асамблеї ООН про Права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, прийнятих у грудня 1992 р., в якому сказано, що захист прав меншин «сприяє політичному та соціальному розвитку стабільності держав, у яких вони живуть», а також «сприяти зміцненню дружби та співробітництво між народами та державами». Відмовляючись визнавати та гарантувати мінімум стандартні права для меншин, держави наражають себе на небезпеку відродження вимог меншин, які в останні роки стали радикальнішими. «У багатьох штатах тепер має бути нове партнерство створені між меншинами та більшістю, і це може бути надто пізно для заснування цього партнерства виключно на кілька шкіл меншин і газет», – наголошує Герст Ханнум[2;с.123].

Глобальні дані свідчать про те, що два різні види динаміки спричиняють політичні невдоволення сучасні меншини. Політичні та економічні недоліки спонукають громадські групи вимагати більший доступ до політичної системи та більші економічні можливості, тоді як історія політичного автономія змушує групи намагатися відокремитися.

На початку 1980-х років у Східній Європі та СРСР існувало близько 32 політизованих меншини. Цікаво, що термін «меншина» ніколи не використовувався в цих країнах через його негативний відтінок і був замінений терміном «національність». Загалом національні меншини – ні відчувають навмисну економічну чи політичну дискримінацію (за кількома винятками⁵⁵), яка була результат марксистсько-ленінської доктрини та практики

комуністичної партії, спрямований на встановлення рівності в політична участь і економічні можливості всіх національних народів і меншин. Водночас ця політика заохочувала культурну самобутність різних національностей. Це пояснює, чому перші конфлікти, що вибухнули в цьому регіоні, були мотивовані головним чином прагненням до відновлення групи автономія та помста давнім ворогам, але не образи через нерівність[23;с.233].

Зараз ситуація з меншинами в колишніх комуністичних суспільствах не зайшла в глухий кут. Візьміть, наприклад, ситуацію з російськими меншинами в усіх колишніх радянських республіках. Було б неправильно припустити, що всі росіяни та російськомовні меншини в ННД зазнають дискримінації. В Україні, Білорусі і Казахстані, де російське населення є значним, етнічні росіяни та російськомовні користуються рівністю з рештою населення. У Середній Азії і Закавказька, російська та всі інші меншини вразливі через загальну нестабільність і політичну ситуацію конфлікти, через які багато людей стали біженцями; однак формального не було дискримінація росіян у цих регіонах. Єдиний регіон колишнього СРСР, де правовий статус росіян і російськомовних викликає справжнє занепокоєння в Прибалтиці, точніше в Латвії та Естонія[12].

Багато груп вважають, що прав, які вони мають як окремі громадяни, просто недостатньо для гарантії збереження своєї культурної та етнічної ідентичності, особливо під час нестабільного процесу політичної та правовий перехід. Це породжує теоретичне питання щодо того, чи мають меншини право на індивідуальні або колективні права[34].

Окрім того, тривалий час стверджувалося, що норми статті 27 Міжнародного пакту про громадянську та політичну Права адресовані окремим особам, оскільки в ньому згадуються «особи, які належать до ... меншин». У той же час прихильники колективних прав також отримали певну підтримку завдяки формулюванню цю статтю, оскільки вона визнає, що права, про які йде мова, здійснюються «спільно з іншими члени групи».

Видається, що права меншин знаходяться на стику між індивідуальними та колективними правами та ст. 27 відображає складність цих прав і труднощі

розмежування між окремими та колективні права на цьому стику.⁶⁰ За словами Луїса Сонна, «такі індивідуальні права мають невід’ємну колективний характер»[2;с.132].

Джей Сіглер узагальнив те, що він називає «тимчасовою теорією прав меншин»: права меншин є правами групи. На них може претендувати окрема особа, але вони є стверджується внаслідок членства в групі, яка прагне певної міри диференційованого ставлення відрізняються від більшості населення. Рівне ставлення не є основою прав. Права меншин можуть включати індивідуальні права, як у загальновизнаному принципі недискримінації, який можна знайти в більшості конституцій світу та в основній Документи націй...Мультикультурні суспільства повинні принаймні враховувати, чи є в них значні групи фактично розглядаються як меншини і мають розробити певну принципову основу для визнання легітимності статусу меншини[34].

Тому, права меншин включають ідею про те, що люди повинні вільно залишатися в меншості групу або, за можливості, залишити її добровільно. Права меншин не повинні бути примусовими або приводом для дискримінації. Неспроможність мультикультурних суспільств визнати існування значної меншини є заперечення прав меншин. За умов надзвичайної депривації права меншин виправдовують особливе ставлення та переваги для груп, постраждалих від стійких упереджень.

Окрім того, права меншин не включають права на політичне представництво та соціальні та економічні права справедливості. Права меншин не включають право на революцію та відокремлення на тій самій основі особисті права.»[34].

Сьогодні колективний вимір прав меншин визнається в Копенгагенському документі 1990 року. Нарада з безпеки та співробітництва в Європі, у Декларації ООН про права 1992 р. Особи, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, у рекомендації Ради Європи 1993 р. та в Рамковій конвенції 1994 р. про захист Національні меншини. Усі документи містять аналогічне положення про захист «нацменшин» як групи та «осіб, які належать до цих меншин».

Разом з тим, концепція колективних прав набула значної підтримки в ряді постсоціалістичних країн у Центральній та Східній Європі як підхід до вирішення або запобігання етнічним конфліктам. Відображення цю концепцію можна знайти в литовському Законі про етнічні меншини 1989 року, в Законі про необмежений розвиток і право на культурну автономію латвійських національностей і етносів Групи, в Законі України про національні меншини 1992 р., в Конституційному акті про права людини 1992 р.[34]

Права та свободи національних та етнічних спільнот або меншин у Республіці Хорватія, в Закон Угорщини про національні та етнічні меншини 1993 року. Усі ці документи містять положення в різних формулюваннях, що стосуються колективних прав меншин. Наприклад, преамбула закону про необмежений розвиток і право на культурну автономію національностей і етнічних груп Латвії Групи зазначає: «Цей закон прийнятий, щоб гарантувати всім національностям і етнічним групам у Республіці права Латвії на культурну автономію та самоуправління своєю культурою»[25;с.122].

Хоча все більше держав визнають де-юре чи де-факто права колективних меншин, Російська Федерація, Союзна Республіка Югославія, що складається з Сербії та Чорногорії, досі неохоче йти цим шляхом, незважаючи на те, що останнє десятиліття дало достатньо підстав для визнання колективний вимір прав меншин.

Узагальнення уроків, засвоєних під час розпаду Радянського Союзу та розпаду деяких східноєвропейських країнах можна зробити висновок про політику дискримінації щодо, або переслідування меншин з боку держави або придушення етнічної ідентичності є основним провокуючим фактором за сепаратистські вимоги. Держави, які проводять цю політику, повинні визнати, що придушення населення, включаючи етнічні меншини, є порушенням міжнародного права і можливим результатом буде не тільки кінець репресивного режиму, але й незалежність для придушене населення. Держави несуть повну відповідальність за ставлення до меншин і повинні взяти на себе все необхідні кроки для запобігання ситуації, коли саме існування групи

меншини знаходиться під загрозою, а також члени цієї групи бачать свій єдиний порятунок у відокремленні.

Ще одним вагомим питанням є проблема етнічних меншин у території держави. З цього приводу доречно навести думку Д. Горовіца, який вважає загальним правилом сепаратистських рухів, що «групи, які користуються правом на самовизначення, утворюють держави з етнічними особливостями які виключають меншини. Основна увага приділяється походженню». Слід додати, що, крім того, іноді етноси, які відокремилися або в результаті сецесії, або під час розпаду федерації, намагаються зробити територію своєї національної держави етнічно чистими, вільними від присутності національних меншин. Прикладом цього є наполегливість прагнення Абхазької влади, коли вони та їхні підпорядковані банди змусили виїхати 250 000 етнічних грузин[3;с.56].

Варто зазначити, що для держави, на території якої є сепаратистські рухи, рішення про «розлучення» є надзвичайно важке. У будь-якому випадку держава буде чинити опір відокремленню будь-якої її частини, побоюючись ефекту «доміно», який може слідувати за прецедентом успішного відділення.

Отже, природа етнічного сепаратизму походить від конфліктів та постійних непорозумінь між владою держави та регіонами. Демократичний тип правління націлений на можливість злагодженої діяльності усіх груп, регіонів та впливових еліт у єдиній політичній системі з можливими різними релігійними поглядами та стилем поведінки. Така адаптація різно-етнічного населення можлива лише за умови високого рівня розвитку країни, економічної стабільності та культурної різноманітності суспільства без нациських та фашистських проявів світосприйняття.

Вагомими рушійними чинниками сепаратизму виступають два ключові принципи такі як: непорушність світових кордонів і міжнародне право націй на самовизначення. Разом з тим, такі важливі принципи, зазвичай, органічно координуються з бюджетно-фінансовими, економічними факторами і соціально-професійними особливостями. Окремим вектором варто визначити етнокультурний аспект, коли особливої цінності набувають питання мови та освіти, котра використовуються «сепаратистами» у політичному протиборстві

та ефективної діяльності органів місцевого самоврядування, як об'єкта протидії сторін.

1.3 Специфіка розвитку етнічного сепаратизму на пострадянському просторі

На порозі ХХІ століття міжнародна спільнота намагається зробити все можливе, щоб гарантія того, що наша цивілізація, вступаючи в нове тисячоліття, покладе кінець будь-якій формі панування над один народ над іншим, причини такого панування та вся ідея нерівності. Сучасний світ зіткнувся з дуже серйозною проблемою – протиріччям між націями царство багатонаціональних держав. Інтеграційні процеси, що відбуваються в усьому світі, мають своє протилежності – прагнення народу зберегти чи навіть примножити свою ідентичність, утвердити свою національну цінності, розвивати свою культуру тощо[23;с.123].

На жаль, ці процеси часто призводять до міжнаціональних зіткнень. Нові сподівання та надії, що стимулюють національну самосвідомість у всіх сферах, вимагають нового підходи до узгодження національних та етнічних інтересів.

Етнічний конфлікт постає постійною формою соціальної та політичної боротьби в сучасному світі. У більш гострому прояві вона може перерости у вбивчу, руйнівну насильство. Одне нещодавнє дослідження показало, що між 1945 і 1980 роками спонсоровані державою масові вбивства члени етнічних і політичних груп відповідальні за більші втрати життя, ніж усі інші форми смертоносні конфлікти разом, включаючи міжнародні війни, колоніальні та громадянські війни. З часів Другої світової війни, близько 40 етнічних або общинних груп стали жертвами таким чином, у деяких випадках включно геноцид[34;с.124].

Етнічні конфлікти несуть загрозу не лише міжнародному миру та стабільності, вони також є загрозою для дуже країн, які беруть участь у конфлікті. Конфлікти мають властивість відволікати увагу, зусилля, матеріальні сторони і людські ресурси від більш важливих завдань. Вони створюють живильне середовище для зростання кількості злочинів усередині країн, за

розвиток екстремізму, навіть тероризму, за порушення політичних, а також соціально-економічних прав людини тощо, таким чином підриваючи найважливіші основи життєдіяльності цих станів і призводять іноді до повного зникнення самі держави[12;с.134].

Недавні події в колишніх комуністичних країнах Центральної та Східної Європи можуть бути використані як приклад цього. Ситуація між чехами та словаками загострилася до такої міри, що держава, яка була батьківщиною як для чехів, так і для словаків протягом більшої частини 20-го століття, тепер є формально розпався, і виникли дві нові держави, Чехія та Словаччина. Більше наочно Югославія також перестала існувати, а рани від найруйнівнішої війни

Для лікування 90-х знадобиться багато років. Розпад колишнього СРСР виявив низку серйозні етнічні проблеми, які в деяких колишніх радянських республіках набули характеру націоналістичних екстремізму, а в найгіршому сценарії призвело до насильства та війни в Центральній Азії та на Кавказі[23;с.13].

Етнічна напруженість у різних формах була неминучою для всіх комуністичних суспільств, а уряди колишнього Радянського Союзу, Югославії та країн Східної Європи займалися їх особливостями «національне питання», використовуючи різноманітні правові та політичні засоби в роки комуністичного правління.

Однак основні проблеми залишилися невирішеними і вилилися в відкриті політичні конфлікти наприкінці 1980-тих років. На початку 1990 року, після періоду гласності та перебудови, латентний балтійський та український націоналізм стала більш відкритими; Литва в односторонньому порядку проголосила незалежність від Радянського Союзу. У Східній Європі, коли радянське панування зникло, меншини, такі як турки в Болгарії, угорці в Румунія, албанці в Югославії стали більш наполегливо висловлювати свої скарги. Перш ніж визначити коріння сучасних конфліктів, необхідно дати визначення «етнічного конфлікту». Часто цей термін широко використовується для вирішення широкого кола міждержавних конфліктів, які насправді не є етнічними їх характер[23;с.231].

Хаїм Кауфманн визначає «етнічні конфлікти» як «суперечки між спільнотами, які вважають себе такими, що мають різні спадщини» Майкл Браун обмежує етнічний конфлікт «суперечкою про важливі політичні, економічні, соціальні, культурні чи територіальні питання між двома чи більше етнічними громадами»[45].

Родольфо Ставенхаген додає, що «етнічні конфлікти зазвичай передбачають зіткнення інтересів або боротьба за права: права на землю, освіту, використання мови, політичне представництво, свобода віросповідання, збереження етнічної ідентичності, автономії чи самовизначення тощо»[6].

Таким чином, етнічний конфлікт виникає в результаті зіткнення інтересів етнічної групи або групових прав. У багатьох випадках етнічний конфлікт не має насильницького характеру (наприклад, боротьба француканадців у Квебеку чи «оксамитового розлучення» Чехословаччини), але це може стати таким із залучення до повномасштабних бойових дій і дій, таких як війна в Боснії або на Кавказі[6].

Коли етнічний конфлікт стає насильницьким, він має тенденцію бути особливо руйнівним, залишаючи людей без даху над головою, викликаючи масові потоки біженців і серйозні порушення прав людини. Тому міжнародна спільнота настільки стурбована впливом етнічних конфліктів не лише на внутрішню ситуацію, але також про міжнародний мир і порядок.

Етнічні конфлікти можна передбачити за певних обставин, але часто вони виникають раптово непередбачувано. Зазвичай ці конфлікти протягом тривалого часу маскуються під поверхню видимості стабільні суспільства, а держави не усвідомлюють або не бажають визнавати потенційно вибухову природу глибинні протиріччя, поки конфлікт раптово не спалахне[6].

Причин виникнення етнічних конфліктів може бути декілька: реакція етнічних груп на їх дискримінація або пригнічення; невдоволення етнічної групи своїм статусом у суспільстві тощо на. Загальновизнано, що для багатьох головною причиною є погані економічні умови сучасні етнічні вимоги. Хоча в більшості випадків це так, не слід спрощувати проблему зведення його до

форми простої економічної боротьби. Як би не проявлявся етнічний конфлікт, там Зазвичай в основі цього конфлікту лежить кілька причин[98].

Деякі спостерігачі вважають, що етнічні конфлікти - це психологічна проблема, її вирішення які можна знайти в техніках «управління конфліктами». Такий підхід підкреслює суб'єктивне, психологічні елементи в етнічній ідентифікації та протистоянні. Акцент тут робиться на т. зв. споконвічна приналежність: відчуття внутрішньої групи, яке характеризує кожен людську групу, ворожість, яку відчують до всі «інші», відмова від «них» «нами». Етнічний конфлікт, згідно з цією точкою зору, є просто відкрите вираження прихованих, сталих установок[6].

Інші бачать в етнічному конфлікті більше «структурних» сил, таких як нерівний доступ до ресурсів, економічні вигоди або політична влада між різними етнічними групами. Деякі теорії звертають увагу на соціально-організаційні аспекти етнічної групи та дотримання етнічних кордонів. У цьому ракурсі етнічний конфлікт є специфічним різновидом конфлікту між двома різними типами соціальної організації. Саме суспільство визначає етнічну приналежність індивіда, як члена, так і аутсайдера, а не індивідів, які кристалізують етнічну ідентичність суспільства[6].

Хоча деякі теорії підкреслюють, що конфлікти, як правило, спалахують, коли сили (зазвичай правові та політичні інститути держави), які тримають під контролем міжгрупову ворожнечу, руйнуються будь-якими ще інші наголошують на політичній владі та її розподілі в суспільстві загалом. У суспільстві Етнічні групи нерівні, і вони схильні боротися за політичну владу. Етнічний конфлікт всередині Таким чином, плюралістичне суспільство є суто політичною боротьбою, яка повинна бути вирішена лише політичним шляхом засоби[9].

Усі ці альтернативні підходи до етнічного конфлікту не виключають один одного. Можуть бути структурні причини етнічних конфліктів, але динаміка самих конфліктів включає групову психологію. В Насправді глибинні причини етнічних конфліктів зазвичай набагато складніші. Поєднання всіх

вищезазначених факторів, а також той факт, що питання, які розглядаються є політично делікатними, мають бути також врахованими.

На жаль, не існує вичерпної та загальновизнаної теорії причин етнічних конфліктів. Швидше, існують лише підходи та гіпотези, які намагаються пояснити окремі аспекти етнічного конфлікту. Крім згаданих вище теоретичних пояснень існує також теорія «доміно», теорія модернізації¹⁰, теорія кінця ідеології [11].

Традиційний марксистський аналіз пов'язував етнічні проблеми з динамікою класової боротьби. Дещо автори навіть заперечують будь-яку реальність етнічної приналежності, називаючи це просто ідеологічним прийомом використовується для відволікання уваги від більш серйозної справи класової боротьби[11].

Майкл Е. Браун у своїй недавній книзі «Міжнародні виміри внутрішнього конфлікту» спробував узагальнити наукову літературу про перебіг етнічних конфліктів у сучасному світі, розглянувши чотири Основні групи факторів етнічних конфліктів: структурні фактори, політичні фактори, економічні\соціальні фактори, і культурні/перцептивні фактори[12].

Так, серед структурних факторів було виділено три основні компоненти: слабкі держави; внутрішньодержавна безпека занепокоєння та етнічна географія. Слабкій державі, на думку Брауна, бракує політичної легітимності, політично розумні кордони та політичні інститути, здатні здійснювати контроль над її територією. Ослаблення державних структур часто може призвести до спалаху насильницьких етнічних конфліктів, оскільки в слабка держава, етнічні групи, як правило, більш здатні політично самостверджуватися, вимагаючи більше автономії чи навіть незалежності.

Друга структурна передумова етнічного конфлікту стосується системи державної безпеки, в яких діють етнічні групи, і проблеми безпеки цих груп. А слабка держава не може забезпечити безпеку окремих груп, і ці групи повинні потім забезпечити власну безпеку. Як пояснює Баррі Позен, у системі, де панує анархія, діють окремі групи забезпечити власний захист і турбуватися про те, чи не становлять загрозу безпеці інші групи[11].

Проблема груп, з якою стикаються, полягає в тому, що, роблячи кроки для захисту - мобілізація армій тощо - вони часто загрожувати безпеці інших. Групи часто не усвідомлюють або не чутливі до впливу, який вони здійснюють дії матимуть на інших. Це, звичайно, ситуація у Східній Європі та на пострадянському просторі союз, де центральна влада розвалилася, і групи, що виходять із старої імперії, повинні забезпечити для власного захисту. Етнічна географія є третьою структурною передумовою етнічного конфлікту, який означає, що держави з етнічними меншинами більш схильні до конфліктів, ніж інші, і певного роду демографія є більш проблематичною, ніж інші. Країни з різною етнічною географією є ймовірно, виникнуть різні внутрішні проблеми[23;с.123].

Серед політичних факторів, які можуть зумовлювати етнічні конфлікти, дискримінаційний політичний такими вважаються інституції, виключні національні ідеології, міжгрупові політика та політика еліти найбільш важливими. Перспективи конфлікту в країні суттєво залежать від типу, а також політичного устрою держави. Авторитарні системи частіше викликають обурення з боку дискримінованих груп, ніж демократичні системи, хоча останні не гарантують абсолютного миру в суспільстві, особливо коли деякі групи мають неадекватне представництво в уряді, політичні партії тощо. Якщо держава застосовує політику гноблення та насильства щодо певних груп, то конфлікти виникнуть майже неминуче. Те саме стосується характеру панівної національної ідеології. Країни, де громадянство базується на етнічних відмінностях, а не на ідеї рівності з усіх людей більш схильні до етнічної напруги та конфліктів. Перспектива етнічного конфлікту є також чудово в країнах, де етнічні групи мають амбітні цілі, сильні почуття ідентичності та конфронтаційні стратегії. Нарешті, етнічні конфлікти часто провокуються елітами під час політичних і економічних потрясіння[34].

Деякі економічні та соціальні фактори, такі як економічні проблеми, дискримінаційна економічна система та інші випробування та страждання економічного розвитку та модернізації були визначені як потенційні джерела етнічного конфлікту. Економічні проблеми, особливо економічний спад,

стагнація, погіршення та крах можуть значною мірою сприяти внутрішньодержавній напруженості та дестабілізації. А дискримінаційна економічна система з нерівними економічними можливостями та нерівним доступом до ресурсів для різних членів суспільства, також може загострити етнічні проблеми. Процес економічного розвитку створює навантаження на існуючу соціальну та політичну систему, що може призвести до нестабільності і внутрішній конфлікт[2;с.23].

Джерелами етнічних конфліктів також вважають два культурні та перцептивні фактори. Перший дискримінація меншин. Другий фактор пов'язаний з історією групи та групою сприйняття себе та інших. Історії груп стають частиною історії групи. Вони, як правило, є дуже вибірково висвітлюють події та упереджено тлумачать ці події. Образи закріплюються, а інші групи зображуються як злісні та агресивні за своєю суттю. Група члени зазвичай сприймають ці етнічні міфи як отриману мудрість. Ці види вірувань і уявлень створити величезний ескалаційний тиск. Серби, наприклад, вважають себе героїчними захисниками Європи і вони бачать хорватів як войовничих головорізів; Хорвати вважають себе доблесними жертвами гноблення а серби як вроджені агресори. За таких обставин найменша провокація з будь-якої сторони просто підтверджує глибоко вкорінені системи переконань і забезпечує юрисдикцію для відповіді у відповідь[2;с.24].

Ці проблеми особливо виражені в країнах, де авторитарні режими пригнічують етнічне походження історії. Тому не дивно, що вплив етнічної міфології особливо виражений сьогодні у Східній Європі та колишньому Радянському Союзі.

Розглянувши всі ці фактори, які можуть спричинити етнічний конфлікт, слід мати на увазі два речі. По-перше, ці теоретичні пояснення обмежені, і жодне з них само по собі не може дати достатнє пояснення того, чому в певних регіонах або в певних частинах того самого регіону виникають етнічні суперечки; По-друге, хоча всі ці причини можуть зробити етнічні конфлікти можливими, а іноді й дуже серйозними Ймовірно, питання полягає в тому, чи

цих факторів самих по собі буде достатньо для етнічного конфлікту вирватися[11].

Можна було б краще зрозуміти природу та причини етнічних конфліктів у сучасному світі досягається шляхом дослідження природи етнічної держави та її відносин з етнічними групами. Майже все суспільства у світі вміщують більше однієї етнічно відмінної групи чи спільноти. Величезний більшість сучасних держав є багатонаціональними. Однак не всі ці держави мають адекватну конституцію або інші законодавчі положення для їхньої різноманітної етнічної приналежності. Хоча деякі багатонаціональні держави приймають урядові структури, які відображають культурне, мовне та релігійне розмаїття населення, інші вирішують взагалі ігнорувати свою багатонаціональну приналежність або передбачити її таким чином, що вона провокує непорозуміння, напругу, тертя, а іноді й насильство між різними етнічними групами або між державою та певною етнічною групою. Таким чином, виникає протиріччя між етнічним складом населення та характеру держави може призвести до потенційно серйозних етнічних конфліктів[11].

Ще однією моделлю багатонаціональної держави є держава, яка має структуру багатонаціональної імперії. Колишній Радянський Союз був типовою багатонаціональною імперією, де співіснували різні нації кількість національних меншин у рамках федерального союзу. В СРСР права всіх республіки були юридично визнані та включені до Конституції Радянського Союзу та різні національні закони. Хоча формально право за радянською конституцією мали всі республіки вийти з Союзу, насправді передбачалося, що республіки залишаться в Союзі, і будь-які відкриті прояви сепаратистського націоналізму категорично не заохочувалися. Така «стабільна» ситуація була на початку 1990-х років країни Балтії змінили рішення вийти зі складу Радянського Союзу та стати незалежний. До подій 1989-90 років офіційна політика комуністичної партії здебільшого схилялася до економічного, соціального та культурного розвитку та скасування соціально-економічної нерівності між націями і народами всередині соціалістичних держав. Головне завдання радянської політики по відношенню до своїх національностей було

досягти злиття різних націй, що входять до її складу, і поява нової «історичної спільноти» - радянського народу. Національні відмінності були враховані зменшуватись і фактично зникати в комуністичних суспільствах[12].

З розпадом СРСР з'явилася ще одна модель відносин між державою та її етносом компоненти з іншим набором проблем виникла в державах-наступниках Радянського Союзу та державах Центральної Європа вільна від радянського панування. Перша група проблем пов'язана з основною проблемою громадян очікування від своєї країни. Загалом громадяни очікують, що держава має забезпечити безпеку та сприяти їх економічному процвітання. У деяких країнах Східної Європи та колишнього Радянського Союзу, де державні структури ослабли або взагалі розвалилися, почуття незахищеності серед населення збільшився за останні роки. Створюються нові державні структури, і в багатьох випадках такі країни ще не в змозі забезпечити безпеку та добробут своїх громадян.

Таким чином, це не дивно, що в деяких випадках етнічні меншини відчують переслідування з боку нових держав, у яких вони знайти себе. Другий комплекс проблем пов'язаний з тим, що новоутворені держави були організовані за «національним принципом». Водночас значні національні меншини проживають на території деяких із них і іноді ці меншини споріднюються з етнічною більшістю родинні групи в сусідніх країнах. У таких випадках проблема «національних меншин» може стати а головна проблема в цих країнах, особливо коли уряд намагається заперечити існування меншин все, як-от ставлення уряду до угорської меншини в Румунії чи Болгарії ставлення до своєї турецької меншини[11].

Серед журналістів, політиків та науковців існує тенденція пояснювати спалах етнічної конфліктів у Східній Європі та колишньому Радянському Союзі внаслідок розпаду авторитар комуністичне правління, яке породило такі конфлікти. «Ради створили масу етнічних проблем, які вони виявилися неспроможними впоратися в останні роки існування СРСР і залишили у спадок своїм спадкоємців», – констатує Роман Шпорлюк [18]. Частка правди в цьому твердженні є. Багато політиків були за часів соціалістичного режиму, що

посилило етнічну напругу в них країни. Взяти, наприклад, депортацію цілих народів – чеченців, інгушів, кримчан. Татари, поволзькі німці, турки-месхетинці – за Сталіна в колишньому СРСР. Створення Нагірного Карабаху, наприклад, бракувало не лише національної легітимності, а й здатності функціонувати як адміністративно-політичне утворення. У Болгарії під час асиміляційної кампанії 1984-85 рр влада заперечувала існування в країні етнічних турків і жителів турецьких сіл були змушені змінити свої імена з турецько-ісламських на ті, що вважалися більш болгарськими[18].

Водночас не можна забувати, що етнічні проблеми в цих країнах існували задовго комуністичного правління. Несправедливо вважати, що у всіх етнічних конфліктах винні комуністи виникли протягом останніх років. Це однофакторне пояснення є надто спрощеним і неадекватним[34].

Це не пояснює, чому конфлікти спалахнули в одних місцях, але ні в інших, і чому в деяких етнічні суперечки переростають в етнічні війни, тоді як інші залишаються більш-менш ненасильницькими (Українці та росіяни ладнають відносно добре; у сербів та словенців був короткий, різкий зіткнення; Сербі, хорвати та боснійські мусульмани вели відкриту війну; Були вірмени та азербайджанці ведення тривалої війни протягом багатьох років). Як слушно зазначає Рейн Мюллерсон у своїх працях, «ідеологія і практика комунізму безсумнівно впливають на них (етнічні конфлікти) і часто роблять їх дозвіл більш болючий. Але комунізм їх рідко створював»[12;с.234]. Навіть головна ідея Рад керівництва про ліквідацію всіх етнічних відмінностей і створення радянського народу не було дуже відрізняється від асиміляційної політики, яку проводять багато західних країн.

Етнічні протиріччя можуть виникнути в будь-якій країні. Останні роки стали свідками появи етнічні конфлікти не лише у Східній Європі та колишньому СРСР, а й у всьому світі. На початку вісімдесятих років спалахнуло етнічне насильство в країнах Азії (наприклад, на Шрі-Ланці між тамільськими меншиною та сингальською більшістю, в Індії між штатом Індія та сикхською меншістю). Ескалація етнічної напруги призвела до руйнівних конфліктів в Африці (кривава громадянська війна в Нігерії між етнічно

диференційованими регіонами та верствами населення; масові вбивства та переслідування в одна етнічна група іншою в Руанді та Бурунді; етнічно-політична боротьба в таких країнах, як Мозамбік, Зімбабве, Заїр, Чад і Ангола). У Західній Європі етнічні проблеми стали також викликає занепокоєння[23].

Деякі країни стикаються з відновленням етнічних проблем, які були вважаються давно вирішеними (британці та корсиканці у Франції; шотландці та валлійці у Велика Британія; мовний конфлікт між фламандцями та валлонами в Бельгії; конфлікт в Ольстер між католиками і протестантами; в Іспанії між басками та каталонцями). У Канаді лінгвістичний та етнічні вимоги франкомовного населення та корінних канадців стали суперечливі політичні питання в останні роки, що призвели до конституційних змін.

Такі різноманітні конфлікти приводять до висновку, що навряд чи існує пряма кореляція між етно-проблеми і характер існуючого в країні суспільного ладу. Треба визнати, що радянський тоталітарний режим, замість того, щоб вирішити невирішені національні питання, тривалий час їх пригнічував час, а потім певною мірою створив додаткові образи, депортуючи цілі народи, створивши або змінюючи територіальні межі та заохочуючи трудову міграцію, що створювало нові курси тертя. Проте, щоб зрозуміти глибину та масштаб етнічної політики в посткомуністичній Східній та Центральній Європі, недостатньо просто пов'язати етнічні проблеми з соціалістичні системи та комуністичне правління. Насправді коріння більшості етнічних проблем набагато глибше[23].

Очевидно, що коріння майже всіх етнічних конфліктів – в історії окремої країни у випадку колишнього Радянського Союзу це розвиток Російської імперії, а після неї розвиток радянської унітарної держави, що посилює розкол між суспільством і державою, між народом і владою, а також між різними соціальними групами. Історично Росія завжди була тоталітарною державою (або Російська імперія, або Радянська Соціалістична держава) з сильною владою і здатністю придушувати будь-яку нестабільність, у тому числі етнічну конфлікти. Держава мала сильну владу регулювати етнічний розвиток і етнічне співвідношення. Процес демократизації призвів до зменшення репресивної

сили держави. З іншого боку, демократизація спричинила розкол суспільства, який проявився, серед іншого, в масова опозиція, консолідована популістським гаслом «самовизначення». І це не правда лише для Росії та нових незалежних держав колишнього Радянського Союзу, але Східної Європи країни також. З часів розпаду СРСР фактично всі країни Східної Європи були глибоко обурений етнічними та автономістичними рухами, які вимагають певного ступеня політичного самовизначення, участі в прийнятті рішень на національному рівні та більш рівного економічного перерозподілу. Меншини, як і більшість, були зайняті відродженням своєї етнічності. На кількох іноді цілі різних національних груп зіштовхувалися, що призводило до конфліктів, які загрожували підірвати подальший прогрес демократичних реформ у цих країнах[23;с.125].

Тому, враховуючи усе вищезазначене розвиток етнічного сепаратизму на території радянського союзу спровокував ряд політичних та правових перетворень в рамках країн-учасниць. Процес перетворень триває по теперішній час, а питання регіонального значення в окремих питання переросло з кризи, протиріччя до військового конфлікту. Могутність та економічна спроможність діють, як метод політичного впливу на статус сучасних країн-учасниць радянського союзу. Етнічний сепаратизм досить активно розвивається та створює дисбаланс для політичної стабільності в регіонах. Разом з тим, політичний сепаратизм спонукає до удосконалення системи управління, як основного чинника виконання принципів самовизнання етноменшин в регіонах.

В умовах приниження чи зменшення цінності окремих народностей в межах однієї країни завжди є чинником для дискусії. Тому, історія розпаду радянського союзу підтверджує факт значимості окремих народностей в політичних рішеннях та діях. Оскільки, дисбаланс політичної системи розпочинається з низької уваги до усіх аспектів ідеології, культури та свідомості, котрі є ключем до ефективної внутрішньополітичної та зовнішньополітичної діяльності.

Враховуючи усі складові аналізу етнічний сепаратизм варто відзначити, що це явище етнічного націоналізму, за якого етнічні нації прагнуть або отримати автономію, або відокремитися від держав, які ними керують, і створити суверенні держави або приєднатися до сусідніх держав. У світі поширений етнічний сепаратизм в багатьох регіонах, що створює небезпеку та загрози для стабільності. Етнічний сепаратизм часто вирішується за допомогою стратегій революції в таких країнах, як Індія та Бельгія, хоча це не завжди зупиняє дане явище. Разом з тим, у США мало активності етнічних сепаратистів, за винятком Гаваїв і Пуерто-Ріко, що демонструє низький рівень кризи щодо етносів.

Тому, в загальному розумінні етнічний сепаратизм варто розуміти, як рух, що діє з метою відокремлення етнічного регіону від держави, яка у своєму складі має багато національностей та створення власної держави або приєднання до іншої країни, яка більше сприяє їх ідентичним та ідеологічним засадам. Тому, поняття етнічного сепаратизму не містить явищ дезінтеграції держави чи її регіоналізації («так званий економічний сепаратизм»), які виступають як процеси, котрі фактично не залежать від явища етнічного сепаратизму.

У зв'язку з цим, етнічний сепаратизм, в окремих аспектах властивий всім багатонаціональним країнам, має вагомий вплив не лише на внутрішньодержавні питання між групами, але і на зовнішню політику, що допомагає тлумачити це як виклик сучасному світовому порядку, який виник після завершення холодної війни.

Звичайно, природа етнічного сепаратизму походить від конфліктів та постійних непорозумінь між владою держави та регіонами. Демократичний тип правління націлений на можливість злагодженої діяльності усіх груп, регіонів та впливових еліт у єдиній політичній системі з можливими різними релігійними поглядами та стилем поведінки. Така адаптація різно-етнічного населення можлива лише за умови високого рівня розвитку країни, економічної стабільності та культурної різноманітності суспільства без нациських та фашистських проявів світосприйняття.

Вагомими рушійними чинниками сепаратизму виступають два ключові принципи такі як: непорушність світових кордонів і міжнародне право націй на самовизначення. Разом з тим, такі важливі принципи, зазвичай, органічно координуються з бюджетно фінансовими, економічними факторами і соціально професійними особливостями. Окремим вектором варто визначити етнокультурний аспект, коли особливої цінності набувають питання мови та освіти, котра використовуються «сепаратистами» у політичному протиборстві та ефективної діяльності органів місцевого самоврядування, як об'єкта протидії сторін.

Тому, враховуючи усе вищезазначене розвиток етнічного сепаратизму на території радянського союзу спровокував ряд політичних та правових перетворень в рамках країн-учасниць. Процес перетворень триває по теперішній час, а питання регіонального значення в окремих питання переросло з кризи, протиріччя до військового конфлікту. Могутність та економічна спроможність діють, як метод політичного впливу на статус сучасних країн-учасниць радянського союзу. Етнічний сепаратизм досить активно розвивається та створює дисбаланс для політичної стабільності в регіонах. Разом з тим, політичний сепаратизм спонукає до удосконалення системи управління, як основного чинника виконання принципів самовизнання етноменшин в регіонах.

В умовах приниження чи зменшення цінності окремих народностей в межах однієї країни завжди є чинником для дискусії. Тому, історія розпаду радянського союзу підтверджує факт значимості окремих народностей в політичних рішеннях та діях. Оскільки, дисбаланс політичної системи розпочинається з низької уваги до усіх аспектів ідеології, культури та свідомості, котрі є ключем до ефективної внутрішньополітичної та зовнішньополітичної діяльності.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНИХ ЗМІН В ЕТНІЧНОМУ БАЛАНСІ РЕГІОНІВ

2.1. Сутнісна характеристика міжетнічного протистояння у політичній площині

Міжетнічне протистояння активно використовується політичними силами у внутрішньополітичній та зовнішньополітичній боротьбі. Сучасна геополітична ситуація яскраво демонструє розвиток регіональних конфліктів та вплив на міжнародні відносини та політичну комунікацію суб'єктів політики

Поряд з етнічними конфліктами, успадкованими з минулого, у світі з'явився новий феномен - так зване «нове покоління» етнічних конфліктів. Коріння цих конфліктів також у минулому колишньому Радянському Союзі, але сьогодні вони спровоковані новими політичними реаліями, перерозподілом політична влада в нових незалежних державах. Ці конфлікти ініціюються етнічними групами з метою змінити свій політичний, соціальний і культурний статус або більш помітно заявити про свій існуючий статус. Конфлікти в Нагірному Карабасі, Сумгаїті та Осетії є прикладами «нового покоління» етнічні конфлікти[12;с.34].

Отже, етнічні конфлікти в посткомуністичних суспільствах зумовлені історичними обставинами, викликані труднощами нинішнього перехідного періоду, головним чином нерозвиненою політичною системою, в якій відсутній чіткий механізм ведення діалогу з національностями. В той самий час, безпосередня причина активізації старих етнічних конфліктів і появи «нового покоління» конфліктів — це трансформація цілої суспільно-політичної та державної систем, що призвела до повний крах старого режиму та старої моделі етнічного статусу та етнічних відносин, але не відбувся встановлено нову норму функціонування політичної системи, яка визначатиме нову демократична модель статусу етносів[34].

Крім того, в аналізі коренів етнічних конфліктів у країнах Східної Європи та нових державах колишнього Радянського Союзу також не слід забувати про геополітичні міркування: за своєю природою більшість цих країн були створені штучно після Першої світової війни. Наприклад, Югославія і Чехословаччина

були створені без особливої уваги до прагнень націй, які були змушені в них. Кордони Угорщини були проведені таким чином, що залишилося майже третина 15-мільйонна угорська нація поза межами угорської держави.

Новоутворені держави Східної Європи все ще багатоетнічні. У багатьох із цих держав такі етно-різноманітність існувала століттями. Частина цього розмаїття, однак, пов'язана з радянським режимом. Але майбутнє цих нових держав значною мірою залежить від того, як вони вирішать етнічні проблеми всередині їхніх межі[1;с.78]. Багато з поточних етнічних конфліктів, які відбуваються в багатьох країнах по всьому світу, включаючи східноєвропейський регіон і країни колишнього Радянського Союзу, стали пов'язані з утвердженням права на самовизначення.

Історично право на самовизначення народів пов'язують з Вудро Вільсоном, хоча саме поняття самовизначення можна простежити до Аристотеля. Вудро Вільсон використав цей термін «самовизначення» в контексті розбудови нації після Першої світової війни та думали про самовизначення як про право колоніальних народів. Він намагався включити концепцію самовизначення в Угоду Ліги Націй, але не зміг досягти успіху, оскільки концепція була вважається надто аморфним[23;с.35].

Сьогодні самовизначення, проголошене в Статуті Організації Об'єднаних Націй (стаття 1(2) і Стаття 55), Міжнародні керівні органи з прав людини, Гельсінський заключний акт та інших міжнародних документів, став невід'ємною частиною міжнародного права і визнається світовим співтовариством, як одне з найважливіших принципів, що регулює міжнародне співробітництво в Росії у сфері прав людини.²¹ У 1952 році ООН заявила: «право народів і націй на самовизначення є необхідною умовою для повного здійснення всіх основних прав людини»[34].

Відповідно до міжнародних документів, самовизначення є правом усіх народів. «По чесноті цього права вони вільно визначають свій політичний статус і вільно здійснюють свої економічні, соціальні та культурного розвитку». Загалом, самовизначення є вираженням волі людей щодо своїх політичного статусу у відносинах з іншими народами і державами у світовому

співтоваристві та щодо їх внутрішньополітична організація. Отже, право народів на самовизначення поєднує в собі два взаємопов'язані права: право вільно визначати свій майбутній міжнародний статус і право вибору політична, економічна, соціальна та культурна система. Таким чином, є два аспекти самовизначення: зовнішній і внутрішній. Теоретично можна говорити про «зовнішнє» і «внутрішнє» самовизначення, хоча на практиці вони тісно взаємопов'язані[2].

Зовнішнє самовизначення, визначене Декларацією Генеральної Асамблеї ООН про надання незалежності для колоніальних країн і народів (1960),[24] мав застосовуватися в першу чергу до народів несамоверховних територій або колоніальних народів, і це було витлумачено як таке для довгого часу. Відповідно до цього тлумачення, народи мають право вільно обирати своє місце в світовій спільноті та звільнитися від «чужого» панування. Штати, які керують колоніями, мають зобов'язання гарантувати людям можливість здійснення цього права. За словами загальної Резолюція Асамблеї 2625, здійснюючи це право, народи можуть прийняти рішення про створення незалежної держави, приєднання до іншої незалежної держави, об'єднання з іншою державою або створення будь-якого іншого політичного статусу. Незалежно від того, яка форма самовизначення обрана, має бути свобода вибору головною умовою[2].

Питання про те, чи було визнано право на самовизначення застосовним за межами контекст деколонізації широко обговорюється в літературі. Тривалий час самовизначення тлумачилося як право, що застосовується лише до колоніальних народів, точніше, територій. Багато авторів погоджуються, що незважаючи на посилання в Резолюціях Генеральної Асамблеї 1514 і 2625 на самовизначення «всіх народів», на практиці право на самовизначення було обмежено «колоніальними». народи». Руперт Емерсон, наприклад, стверджує, що метою самовизначення був кінець заморський колоніалізм, і як тільки це досягнуто, самовизначення припиняє існувати. Гектор Гросс Еспіел заявив: «Організація Об'єднаних Націй встановила право на самовизначення як право народів під колоніальним та чужоземним пануванням. Право не поширюється

на вже організовані за формою народи держави, яка не перебуває під колоніальним і чужоземним пануванням»[2].

Тому, таке трактування принципу самовизначення є застарілим. Можна припустити, що цей принцип пройшов кілька етапів свого розвитку. Спочатку так і було розроблений в ООН переважно в контексті процесу деколонізації. Пізніше в силу свого включення до статті I Міжнародних пактів про права людини, самовизначення отримало а більш широкому значенні, і його слід розуміти як право, застосовне до всіх народів, незалежно від того, чи вони живуть колоніями чи ні. Самовизначення передбачає право народів бути незалежною державою вільний від будь-якого зовнішнього втручання. Це означає використання військової чи економічної сили коли одна держава з метою впливу на внутрішню або зовнішню політику іншої держави повинна розглядатися як серйозне порушення не лише таких принципів міжнародного права, як «незастосування сили» та «невтручання», а й принципу самовизначення. Те саме можна застосувати до ситуації де одна держава окупує територію іншої держави, внаслідок чого народи не можуть вільно визначити свою долю на окупованій території[54].

Новітній етап у розвитку принципу самовизначення пов'язаний з Гельсінкським процес і наповнення контексту цього принципу гуманітарним змістом. Документ про Копенгагенська конференція з людського виміру 1990 року вводить новацію: свободу вибору політична, соціальна, економічна та культурна система в суспільстві обмежується повагою міжнар стандарти прав людини. Ця вимога жодним чином не применшує сам принцип самовизначення; він лише нав'язує параметри для того, щоб суспільство було демократичним, що є (або має бути). мета принципу самовизначення[54].

При цьому застосування принципу самовизначення до народів, які проживають на окупованій території більш-менш зрозуміла ситуація з народами, які проживають на території незалежної і міжнародно визнаної держави складніше. Чи мають вони право на зовнішнє самовизначення відповідно до міжнародного права? У світлі розпаду СРСР і Югославії, часто постає питання про легітимність сецесії. Останнє є спірним питанням, і останні

події у Східній Європі та колишньому Радянському Союзі певною мірою сприяли цьому уточненню[34].

У міжнародній доктрині право на самовизначення не включає право на відділення для народів, які живуть у незалежній і суверенній державі. У той же час кілька авторів стверджували, що певна форма «права на відокремлення» повинна бути визнаною частиною права на самовизначення. Що стосується самого міжнародного права, то воно не визнається містити будь-які положення, що заохочують відокремлення. Крім того, у використанні терміну «право на відокремлення», оскільки не існує позитивного міжнародного права на відокремлення[3].

В рамках ООН доктрина самовизначення була застосована щодо деколонізації та запровадження механізмів для несамоврядних територій із чітким змістом закладення покінчити з багатонаціональними імперіями, але не сприяти розбійним поділам існуючих держав, які явно впливає з пункту 6 Декларації 1960 року, який говорить: «будь-яка спроба, спрямована на часткову або повний зрив національної єдності та територіальної цілісності країни є несумісним з Цілі та принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй»[3].

Декларація ООН про дружні відносини 1970 року додала новий важливий вимір, з якого можна зробити деякі висновки щодо правомірності вимоги про відділення. Відповідно до Декларації, принцип самовизначення не слід тлумачити як «уповноваження або заохочення будь-яких дій, які призвели б до розчленування або порушення, повністю або частково, територіальної цілісності або політичної єдності суверенних і незалежних держав, які ведуть себе відповідно до принцип рівності прав і самовизначення народів і, таким чином, мав уряд представляючи весь народ, що належить до території, без розрізнення раси, віросповідання чи колір»[2].

Таким чином, принцип самовизначення не включає як свою невід'ємну частину право на відокремлення, оскільки останнє означало б поділ території держави та підривало б територіальну цілісність. Однак, коли держава не діє відповідно до принципу рівності прав і самовизначення, коли уряд є неподставницьким за своїм характером, і деяка частина населення

дискримінують, експлуатують або позбавляють основних прав людини, то повинні бути й народи дозволили реалізувати право на самовизначення у формі відокремлення з метою повернення своїх незалежностей[1].

Таким чином, Декларація 1970 року відокремлює відокремлення від права на самовизначення і водночас час дає виправдання для відділення, коли держава не дотримується та не поважає принципів міжнародне право та права людини. Уряд у незалежній державі, який здійснює політику дискримінація частини населення в її межах не може приховуватися за принципом територіальної цілісності та політичної єдності. Це не означає, однак, що кожен випадок порчі права людини, експлуатація чи будь-яка інша форма гноблення можуть бути негайно виправлені відокремленням.

Непросто провести межу щодо допустимого порушення прав людини. Але коли люди настільки пригноблені, що саме їхнє існування знаходиться під загрозою, світова спільнота не може ігнорувати це більше. Світова спільнота дуже швидко визнала незалежність Бангладеш, тому що було відокремлення Східного Пакистану та проголошення незалежності Бангладеш результат дискримінаційної політики щодо Східного Пакистану та відмови надати йому автономію та зробити деякі необхідні соціально-економічні покращення.

Отже, сучасне міжнародне право не визнає право на відокремлення як невід'ємну частину право на самовизначення[1].

Легітимність сецесії може бути визнана лише тоді, коли народи або території зазнають утисків внаслідок порушення міжнародного права. Нема чого очікувати що в майбутньому абсолютистська версія права на самовизначення, аж до права на сецесії, було б визнано міжнародним правом. По-перше, багато держав бояться сепаратистських рухів. По-друге, згідно з Декларацією 1970 р. ґрунтується сучасний міжнародний порядок на рівноправних і взаємопов'язаних засадах. Жодна з міжнародних подій не повинна керуватися лише один із принципів міжнародного права. Це означає, що реалізація принципу самовизначення, особливо шляхом сецесії, відділення від суверенної держави, вимагає дотримання інших міжнародних принципів, таких як «територіальна цілісність» і «політичний незалежність»[3].

У Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі підкреслюється, що всі міжнародні принципи слід тлумачити з урахуванням усіх інших принципів. Об'єднані Нації прийняв таку саму позицію з цього питання, яка пізніше виявлялася неодноразово. Наприклад, ООН засудила сепаратистський рух у Катанзі, Біафрі та Кашмірі на підставі того, що вони загрожували суверенітету та територіальній цілісності держави. Так само було зі Східним Суданом. У жодному з цих випадків не пропонувалося припинити допомогу чи мобілізувати світову громадську думку проти панівної країни, якщо вона негайно не визнає незалежність придушеної та інкорпорована нація[21].

Сучасна доктрина самовизначення виглядає все більш консервативною. Гельсінський процес і її документи, хоч і відстоюють принцип самовизначення, підкреслюють недоторканність існуючих кордонів як невід'ємної частини цього процесу. Як зазначає Макс Кампельман, це так необхідно «не тому, що межі обов'язково є здоровими чи справедливими, а тому, що повага до них є необхідні для миру та стабільності»[2].

Варто погодитись з професором Рейном Мюллерсоном, що «людські страждання в міжетнічному конфлікті. повинні змусити кожну відповідальну особу двічі подумати, перш ніж говорити на користь будь-якого відокремлення»[34;с.123].

Що стосується питання сецесії, то варто зазначити, що сучасний світ має тенденцію бути більш і більш взаємозалежні. Пріоритетними стають інтеграційні та об'єднавчі процеси. Сепаратист рухи суперечать цим процесам і стримують їх. Тому міжнародне співтовариство є обережно ставиться до таких рухів і, я вважаю, неохоче схвалюватиме їх у майбутньому.

Також, не знаходять підтримки з боку Південної Осетії, Нагірного Карабаху, Абхазії та Криму. міжнародне співтовариство як легітимне. Щодо цього, те саме стосується й інших частин світ. Немає навіть натяку на визнання тамілів на Шрі-Ланці, повстанців у Південному Судані, Тимор в Індонезії або самопроголошена Турецька Республіка Північного Кіпру. Чому тоді вимога про самовизначення у формі відокремлення працювала на СРСР, Югославія,

Чехословаччина? Деякі автори припускають, що домагання народів на самовизначення у Центральній та Східній Європі мають спільні позиції з процесом деколонізації[23;с.123].

Розпад колишнього Радянського Союзу і, можливо, Югославії, можна певною мірою пояснити процесу деколонізації, більший акцент, з моєї точки зору, слід зробити на Декларації 1970 року, в частині якої стверджується, що територіальна цілісність або політична єдність тих суверенних і незалежних держави, які поводяться відповідно до принципу рівності прав і самовизначення народів слід поважати, і кожному має бути дозволено уряд представляти ціле населення, що належить до території без розрізнення раси, віросповідання чи кольору шкіри. Принцип також забороняє застосування сили для позбавлення народів їх національної ідентичності[34;с.123].

Видається, що відповідно до цього положення принципи територіальної цілісності та політичної єдності можуть бути зарезервовано лише для демократичних держав, де демократичні уряди представляють усе населення і проведення політики поваги до прав людини всіх осіб на її території. Це було очевидно що СРСР і країни Східної Європи були далекі від демократії. Непредставник, тоталітарний режим, який придушував народи ідеологічно та політично, і який також пригнічував національні почуття були головною ознакою в усіх комуністичних країнах.

Хоча причини розпаду Радянського Союзу полягали головним чином у тоталітарному та нерепрезентативному характері комуністичного режиму, який не відповідав міжнародним принципів прав людини (були й економічні та інші причини), світове співтовариство було на початку неохоче визнавала всі нові незалежні держави, за винятком країн Балтії[45].

Обережність, з якою міжнародне співтовариство поставилося до відокремлення першого СРСР багато що пояснює сучасне ставлення більшості держав до сецесії. Держави, особливо західні, не хотіли справляти неправильне враження, яке вони заохочують сепаратистські рухи. Вони визнали відокремлення СРСР лише тоді, коли це стало очевидним республіки більше не могли залишатися разом і що всі спроби утримати їх у Союзі будуть створити

більше проблем і може призвести до насильства. Крім того, термін «сецесія» ніколи не використовувався ООН або окремими державами під час визнання[3].

Іншою відмінною рисою є те, що розпад Радянського Союзу і Чехословаччини були засновані за згодою складових частин цих держав. Міжнародна спільнота лише визнала простий факт розпаду. У випадку з Югославією, де розпад не був досягнутий угоди, першою відповіддю міжнародної спільноти була підтримка продовження існуючого стану.

Чи означає все це, що самовизначення у формі відокремлення від незалежної держави є незаконним згідно з міжнародним правом? Не зовсім. За певних обставин розлука може бути найбільшим справедливим вирішенням конфлікту, що викликає напругу, і може застосовуватися як крайня форма самовизначення. Однак, це має бути крайній засіб, коли намагаються зберегти стримуючи, то ситуація може поставити під загрозу мир у всьому регіоні, і, звичайно, до цієї мети слід прагнути мирно, шляхом переговорів. Також існує сувора вимога щодо дотримання всіх норм міжнародного права, особливо щодо прав людини та прав меншин, щоб визнати правомірність поділу. Здійснення права на самовизначення шляхом відокремлення, які проживають в країні, повинні враховуватися, а також права меншин та фізичних осіб. У процесі відокремлення права осіб і національних меншин, що живуть на відокремлена територія не може бути порушена. Водночас порядок провадження розділення було залишено внутрішнім правом[2].

Комісія, створена Міжнародною конференцією по Югославії, з моменту функціонування в важливі органи Югославської Федерації більше не відповідали «критеріям участі та представництво, властиве федеративній державі. Югославія залучена в процес розпаду» і це республікам належало вирішити будь-які проблеми державного відокремлення, які могли б виникнути внаслідок цього процесу, «відповідно до принципів і норм міжнародного права, з особливою увагою до людини права».

Таким чином, міжетнічне протистояння формується на сучасній можливості реалізації окремим народом права на самовизначення. Такі порушення можуть бути спричинені відсутністю демократії і, як наслідок,

порушенням прав людини. Дуже часто претензії на самовизначення стосуються не лише правових, а й економічних, політичних та інших аспектів, які також необхідно враховувати при комплексному дослідженні.

Звичайно, принцип самовизначення народів має сприяти миру і стабільність у світі, але не стимулювати етнічне розділення, ненависть і війни. Оскільки, самовизначення визнається основним принципом міжнародного права, то його реалізація не завжди є внутрішньою справою держави, але може бути міжнародним питанням. Однак це не означає, що будь-які питання щодо реалізація права на самовизначення повинна кваліфікуватися як міжнародна сфера регулювання. Світова спільнота керується в такому випадку характером конфлікту. Так, до прикладу, звичайні бунти та інші форми повстання це суто внутрішні справи. Але також може бути локальне повстання, яке ставить під загрозу структуру міжнародної системи, може привернути увагу міжнародної спільноти. Звичайно, там, де протиріччя та криза тривають довгий період часу зрештою розвивається громадянська війна, тому справа не повинна більше обмежуватися внутрішніми справами.

2.2 Психологічні особливості міжетнічних конфліктів на пострадянському просторі

Міжетнічні конфлікти як масовий психологічний стан зароджується та розвивається тоді, коли етнічні групи починають рефлексувати над несприятливими життєвими умовами та протистояти деструктивному тиску чи знаходити нові шляхи адаптації. Тому, міжетнічна напруженість є не лише психологічним фоном міжнаціонального конфлікту: вона також може сприяти мобілізації внутрішніх психологічних ресурсів етнічної групи для захисту групових інтересів, а також активації захисних механізмів.

Звичайно, «всі етнонаціональні конфлікти є по своїй суті складними. Причиною будь-якого етнонаціонального конфлікту є прагнення певного етносу до набуття власної державності, і досить часто вони мають політичний характер. Етнос повинен відчувати себе дискримінованим і за соціально-економічними показниками (низький рівень доходів, переважання

непрестижних професій, недоступність освіти та ін..), і за духовними (релігійні утиски, обмеження у використанні мови, неповага до звичаїв і традицій). Такі конфлікти супроводжуються гострими емоційними станами. Переважно етнонаціональні конфлікти мають історичне підґрунтя. Під час їх розгортання захищаються етнічні особливості народу, такі як мова та віра, тому кожен член етносу, захищаючи свої права, об'єднується у найбільш сильні групи. Проблема етнонаціональних конфліктів полягає у тому, що вони остаточно не вирішуються, а найчастіше переходять від покоління до покоління, оскільки виникають нові проблеми і відповідно нова конфліктна ситуація»[56].

Після розпаду Радянського Союзу народи регіону обрали спосіб національного розвитку, спільний для всієї Євразії – усі вони хочуть мати власні суверенні держави. Але темпи розпаду колишньої багатонаціональної радянської держави були справді безпрецедентними, і це саме по собі є однією з причин наростання етнічної напруги. Напевно, жодна інша країна на пам'яті не була охоплена одночасно такою глибокою економічною, політичною, а також етнічною кризою. Соціальна та етнічна напруга посилилася різким падінням рівня життя населення. Все це проклало шлях у більшості колишніх радянських республік до встановлення авторитарно-націоналістичних режимів, які ще більше розпалюють націоналістичні пристрасті. Конфлікти, що розгортаються в результаті, ще більше погіршують становище людей.

В загальному розумінні «факторами виникнення етнонаціонального конфлікту можна вважати: певний рівень національної самосвідомості, достатній для того, щоб етнос міг усвідомити ненормальність свого становища; скупчення у суспільстві небезпечної критичної маси реальних проблем і деформацій, що впливають на всі сторони національного буття; наявність конкретних політичних сил, здатних використовувати в боротьбі за владу два перших чинники. Протиборчі сили етнонаціонального конфлікту ставлять перед собою основну мету — набуття політичної влади, державності, реалізацію права на самовизначення. Разом з тим вирішуються і соціально-економічні, культурно-мовні, територіальні, ідеологічні, соціально-

психологічні та інші проблеми. Такі конфлікти, як правило, закінчуються: перемогою однієї сторони над іншою; компромісом; консенсусом.»[13].

Науковці вважають процес, який прискорився розпадом Радянського Союзу, «поділом колоніальної спадщини»: колишні колонії (колишні радянські республіки) ділять між собою територію країни та збройні сили, її фабрики та заводи та інші ресурси. Подібні процеси в Африці, Азії чи Латинській Америці часто супроводжувалися територіальними та етнонаціоналістичними конфліктами 1. У випадку колишнього Радянського Союзу такі конфлікти розгоралися галопуючими темпами. Центр етнополітичних досліджень нараховує близько 20 таких конфліктів з 1988 по 1991 рік. За даними МВС СРСР, лише в 1991 році в таких конфліктах загинуло 782 людини і було поранено 3617 осіб. 2 Загальна кількість загиблих і поранених за ці чотири роки оцінюється в понад 10 000. Згідно з тією ж статистикою, кількість біженців досягла 710 000; загалом від 1,0 до 1,2 мільйона людей були змушені покинути свої домівки в районах високої міжетнічної напруги[34].

Важливою складовою є процес соціалізації молодшого покоління в усіх країнах і в усі часи швидше складний і неоднозначний. Проблема породження розрив, неформальне і суперечливе ставлення до спроб на оформлення державою і сім'єю у вигляді вимоги вчителів, заборони батьків, осуд старшого покоління виступало як бунтарство молодого людей, які мали позитивні та негативні психологічні наслідки для особистості. До перших відносяться: вирішення питання пошуку себе, особистого і професійне самовизначення, саморозуміння себе життєві орієнтації та ціннісні установки, свідоме покоління та встановлення шляхів їх досягнення, розвитку самоусвідомлення та побудови життєвого шляху[3].

Негативним у цьому бунтарстві вважають: психічне пошкодження (не вирішення проблем дорослішання або травматичні виходи з вікових криз) і фізичне здоров'я (мас бійки, залежність, антисоціальна та саморуйнівна поведінка, безладні статеві стосунки), знищення міжособистісні стосунки в суспільстві[34].

У постконфліктній ситуації молоде покоління ставить передусім завдання фізичного та психічного виживання, а вже потім – пошук себе, самовизначення і саморозуміння. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що незважаючи на психічну і фізичну досвіду, особливо у військовій фазі в конфлікті, молоде покоління стикається з проблемами їх соціалізації і намагається вирішити їх у цій складній ситуації для будь-якої людини[23;с.23].

Тому, «головне завдання національної і регіональної політики держави полягає у тому, щоб своєчасно виявляти міжетнічні та міжрегіональні суперечності та зробити все можливе для запобігання конфліктам, особливо у гострих, руйнівних формах. Повною мірою це стосується й демографічних конфліктів, зокрема, так званих конфліктів поколінь, коли виникає непорозуміння між молодим і старшим поколіннями. Певні непорозуміння між ними були завжди, але в окремі періоди суспільного розвитку вони можуть набувати конфліктного характеру, виливатися у хвилі молодіжного бунтарства, як це сталося в багатьох країнах Західної Європи на рубежі 60-70-х років, масові альтернативні рухи тощо»[34].

Щодо психологічного аналізу конфлікту та конфліктної ситуації з суб'єктами конфлікту, то під ними розуміють двох або більше дійових осіб, інтереси яких вирішуються. Кожен суб'єкт конфлікту має свідоме чи несвідоме сприйняття конфлікту (Т. Шеллінг [10, с.17]), яке повинно призвести до виграшу зацікавлену сторону. Крім того, конфліктна стратегія допускає наявність не тільки протилежних або суперечливих мотивацій суб'єктів конфлікту, але також будь-яких спільних інтересів, наприклад, залучення до визначення незалежного статус-кво території, окремої частини країни чи держави.

Психологічно важливо визначити «силу» предмету конфлікту. В даному випадку мається на увазі розуміння етнополітичного конфлікту, адже сила розуміється як його: економічне та географічне положення, історичний досвід, особливості національного характеру, стабільності державного ладу, наявність протиріч всередині країни, позитивна характеристика переговорів, наявність спілкування та підтримка керівників країни[2].

Звичайно, якщо розглядати особливості соціалізації молодшого покоління в постконфліктному суспільстві, виявлені в дослідженні як набуття досвіду подолання наслідків в етнополітичний конфлікт дозволяють організувати соціальні і психологічні заходи для мінімізації наслідків етнополітичний конфлікт для молодого покоління. Ця програма повинна передбачати заходи щодо формування позиції підростаючого покоління щодо мирного врегулювання будь-яких конфліктів, у тому числі етнополітичних, міжнаціональний, міжособистісний, а також культура миру і розбудова миру. Це може допомогти молодим людям міжособистісні стосунки в суспільстві[89].

Наступною частиною повинні бути заняття з генезису двох складових, а саме: конфліктної ситуації та суб'єкта конфлікту і країни, народи, що оточують цей конфлікт тощо. Важливо показати молодому поколінню індивідуальні способи і форми пошуку умов для ентогенезу себе як одного з представників в людей, що входять до національного складу країни, та розуміння своєї ролі в багатонаціональних утвореннях. У цьому напрямку важливо сформувати в підростаючому покоління позицію суб'єкта щодо розвитку самосвідомості та етносвідомості без надії на інших.

Дієвою допомогою в цьому аспекті може стати опора на лідерів нації, які позитивно впливають на врегулювання конфлікту, формування культури миру серед населення країни. Ще також можна працювати з лідерами, які негативно впливати на ці процеси, але водночас проводять критичний аналіз своєї діяльності в умовах конфлікту.

Для суспільства важливо формувати об'єктивну картину етнополітичного конфлікту і об'єктивно донести до теперішніх і майбутніх членів суспільства, не продовжуючи розпалювати недовіру та ненависть до інших етнічних груп, з якими сьогодні існує або конфліктна, або постконфліктна ситуація.

Враховуючи усі складові розвитку та протікання міжетнічних конфліктів варто відзначити, що конфлікти такого типу на пострадянському просторі існують в різних регіонах і по різному сприймаються населенням, яке знаходиться в стані етнічного протиріччя. Психологічні особливості міжетнічних конфліктів в більшій мірі мають штучний характер, породжений

політичними інтригами та бажанням отримати більше політичних можливостей. В умовах політичних процесів важливий психологічний аспект сприйняття суспільством інформації щодо позиції відносно етнополітичних рішень, процесів та конфліктів. Загалом сприйняття етнічних конфліктів не відбувається без психологічної атаки опонентів один на одного.

Ключовим завданнями пропагандистського та інформаційно–психологічного забезпечення сучасних етнічних конфліктів можна відзначити: формування сприятливої суспільної думки щодо підготовки бойових дій збройними утвореннями держави; підрив духу особового складу опонента і його військових утворень різного спрямування, зниження волі до боротьби, спонукання до здачі в полон та складання зброї, а також реалізація позитивного відношення місцевого населення відносно військ в період знаходження їх у зоні активного протиборства.

Тому, психологічне відношення суспільства, суб'єктів політики, міжнародної спільноти, військових утворень сторін протиріччя та органів управління є ґрунтовною основою для подальшого розвитку конфліктів, які знаходяться в стані консервування, так званого «замороження».

2.3. Сучасні аспекти кіберборотьби у міжетнічних конфліктах

У сучасній системі протиборства відбувається зростання кіберсфери бойових дій призвело до революції у військовій справі та значною мірою змінило спосіб взаємодії суспільства в мережі інтернет. Структура і зміст взаємодій на полі бою змінюються у світлі цього розвитку подій. Зміни форми конфлікту, в кіберплощині відбулися нещодавно, тому важко оцінити повноту знань про сучасні аспекти протиборства.

Експерти назвали кіберконфлікти «крутими війнами» через цю технологію. Кажуть, що ці конфлікти відображають мінливу динаміку міждержавних взаємодій у світі після холодної війни. Держави не хочуть і не можуть взаємодіяти у відверто жорстокий спосіб, але повинні стримувати свої дії нижче типового конфлікту, що робить ці конфлікти не холодними чи

гарячими, а прохолодними. Особливість полягає в тому, що структура, зміст і розташування взаємодій на військовому полі бою змінилося у світлі цих подій.

Звичано, що кіберзагроза є актуальною та важливою темою для аналізу в конфліктних процесах етносів. Президент США Барак Обама в період свого правління заявляв, що «кіберзагроза є одним із найсерйозніших викликів економіці та національній безпеці, з якими ми стикаємося як нація»[2]. Колишній Міністер оборони США Секретар Леон Панетта йде далі: «Я вважаю, що цілком можливо, що наступна Перл Харбор може бути кібератакою... матиме шалений вплив на Сполучені Штати Америки. Це те, про що ми повинні турбуватися і захищати проти»[3] Кларк і Нейк [32] розглядають кібердебати як трансформаційні, заявляючи, «Існує вірогідна можливість того, що такий конфлікт [кібер] може мати потенціал змінити світовий військовий баланс і, таким чином, фундаментально змінити політичні та економічні відносини» [4].

Валеріано та Манесс відзначають, що хоча кіберконфлікт поширюється, рівень кіберінцидентів залишається мінімальним [5]. Використання набору даних кіберінцидентів розроблений Валеріано та Манессом, ми вимірюємо рівень конфлікту та співпраці, який спостерігається після кіберінциденту та суперечки, щоб зрозуміти справжній вплив такої динаміки зовнішньої політики [6].

На сучасному етапі досліджень варто відзначити, що поширений лише один метод кіберзлочинства відмова в обслуговуванні (DDoS), яка впливає на динаміку конфлікту та співпрацю між державами. Ефект — це погіршення відносин як інструмент зовнішньої політики.

Міжнародний кіберконфлікт крізь призму міжнародних відносин є суттєвою складовою сучасних відносин. Кіберконфлікт між державами спрямований на вирішення питань у сфері зовнішньої політики. Такими питаннями можуть бути аспекти щодо етносів їх статусу, територій та ідентифікації груп населення[12].

Більшість кіберінцидентів можуть статися без будь-якої серйозної реакції зі сторони опонента. Фактично, інциденти між такими великими державами, як

Сполучені Штати та Китай насправді призводять до позитивних відносин, а не до подальших дегенеративних взаємодій. Причина цього, ймовірно, полягає в тому, що кіберінциденти падають нижче нормального діапазону операції. Як правило, вони мовчазні та цілеспрямовані на те, щоб не руйнувати тонкий баланс відносин між конкуруючими державами-суперниками. Коли Китай проникає в Сполучені Штати, Сполучені Штати реагують дипломатично без будь-яких додаткових заходів кібероперації. Майбутнє може бути іншим, але наразі влада навчилася керувати відносинами навіть під час постійних і шкідливих кібероперацій. Звичайно, Сполучені Штати стримуються від негативної реакції на Китай, щоб не довести кіберконфлікт до рівня кінця світу, експерти та вчені кажуть, що це неминуче[12].

Тренд, який кидає виклик цим шаблонам, — це методи DDoS. Ймовірно, тому що DDoS є найбільш загальнодоступним із кіберметодів і має психологічну вагу, на яку уряди змушені реагувати на проникнення в кіберпростір. Перебуваючи на низькому рівні за ступенем тяжкості вони схожі на феєрверк, який спалахує вночі. У цифровому суспільстві їх бачать усі, і тоді держава може бути змушена реагувати. Добре, що ці реакції не дотягують до рівня війни та прямого звичайного насильства. Якщо такі кіберінциденти не будуть врегульовані в майбутньому, вони можуть призвести до подальших руйнівних контр-кіберінцидентів.

Єдині кіберінциденти, які постійно викликають негативну зовнішню політику відповіді – це ті, які намагаються змінити поведінку держави [52]. Як і всі форми дипломатичного примусу, держави не люблять, коли інші говорять, що робити, особливо коли примус є питанням національної безпеки цільової держави. Мотиви Ірану досягнення збройового збагачення урану, в його очах, для того, щоб захистити себе. Будь-яка держава, яка намагається змінити цю мету, буде зустрінута ескалацією та примусом «око за око» поведінка.

Поки що такі типи кібероперацій обмежені, але вони дозволяють стати частиною зовнішньополітичного арсеналу держави можуть призвести до ескалації та фактичної кібервійни, де жертви стають реальною можливістю. Так, кіберсуперечка 2007 року між Росією та Естонією вивело питання

кібервійни на перший план обговорень міжнародних відносин в урядах, ЗМІ та наукових колах. Однак, суперечка, з якої все почалося, не викликала суттєвої реакції з боку держави.

Ми часто знаходимо цю динаміку в роботі в нашому прикладі макросу, що дає нам надію, що майбутньої ери кібербоїв можна ефективно керувати. Ми набагато позитивніші про можливість кіберсуперництва та кібермиру, ніж більшість інших вчених і вважаю, що дані підтверджують такі висновки. Більшість штатів здається стриманими у своїх діях у кіберпросторі. Ці відкриття віщують майбутнє кібернетики міжнародні взаємодії та питання природи зміни доктрин у військовій сфері організацій[4].

Питання того, як державні та недержавні суб'єкти використовують кібероперації разом із іншими засобами примусу інструментів підняло важливі питання щодо стратегічних переваг у майбутніх кризах конфлікти. Яку роль відіграватимуть кібероперації у великих конфліктах майбутнього? І що типи стратегій визначають, як актори бачать використання кібероперацій у міжнародних кризах а внутрішні суперечки?

Це важливі питання, щодо яких бракує наукового чи політичного консенсусу. Частина проблеми полягає в тому що базова технологія є новою, постійно розвивається та секретною, що все робить важко вчитися. У багатьох випадках вчені вдаються до використання концепцій з попередніх епох, таких як стратегічне ядерне стримування, і застосування їх до кібероперацій, хоча це підхід має значні обмеження [11]. Кібератаки значно відрізняються від традиційних «кінетична» війна: вони не включають пряму силу, не (поки що) руйнують у звичайних сенсі слова, і їх важко віднести до конкретних акторів[12].

Ще більше плутанини викликає те, що програмісти та інженери, які знають технології, часто розуміють науку, але не політику, тоді як політики розуміють політику, але не науку. Ці виклики ускладнюють пошук кваліфікованих експертів або адекватну підготовку служби безпеки фахівців; вони також призвели до розробки поганих продуктів кібербезпеки та

гальмували створення чітких політичних і військових доктрин щодо кібервійни[13].

У більшості випадків питання щодо нових доктрин і технологій можна вирішити шляхом випробувань і помилка в реальному світі. Це особливо вірно у сфері кібербезпеки приватного сектора; компанії постійно інвестують і адаптуються, щоб запобігти загрозам або, якщо їх експлуатують через попередні невідому вразливість, швидко реконструюють атакуючий код і створять захист. Цей метод дозволяє доктринам і технологіям безпеки швидко й послідовно коригувати й адаптуватись.

Однак у сфері міждержавної політики — це особливо на рівні великої стратегії — таке рішення є неадекватним. Держави можуть дозволити собі розкіш пристосуватися до кібершпигунства та одноразові події, але такий підхід недостатньо готує політиків до них потенційну роль, яку кіберподії можуть зіграти в повністю скоординованій військовій кампанії. Масштабні політичні/військові події, такі як криза великої держави чи війна, передбачають низку динамічних, здебільшого непередбачуваних факторів. Знаючи, як це зроблять держави та інші політичні актори використовувати кіберпотенціал під час криз і конфліктів складно, тому що ми їх просто не маємо достатньо «випадків» таких подій[54].

Етнічний конфлікт, форма конфлікту, в якій цілі принаймні однієї сторони визначаються в етнічних термінах, а конфлікт, його передумови та можливі рішення сприймаються за етнічними ознаками. Зазвичай конфлікт пов'язаний не з етнічними відмінностями, а з політичних, економічних, соціальних, культурних або територіальних питань.

Етнічний конфлікт є однією з головних загроз міжнародному миру та безпеці. Конфлікти на Балканах, у Руанді, Чечні, Іраку, Індонезії, Шрі-Ланці, Індії та Дарфурі, а також в Ізраїлі, на Західному березі річки Йордан і в секторі Газа є одними з найвідоміших і найстрашніших прикладів кінця 20-х і початку 21 ст. Дестабілізація провінцій, штатів, а в деяких випадках навіть цілих регіонів є поширеним наслідком етнічного насильства. Етнічні конфлікти часто супроводжуються грубими порушеннями прав людини, такими як геноцид і

злочини проти людства, а також економічним занепадом, розвалом держави, екологічними проблемами та потоками біженців[4]. Насильницькі етнічні конфлікти призводять до величезних людських страждань.

Інтервенції з метою отримання військової, економічної чи політичної вигоди використовують переваги постраждалих від конфлікту держав і сприяють конфлікту. У той же час міжнародна участь може мати вирішальне значення для запобігання та врегулювання етнічних конфліктів. Міжнародна спільнота відіграє певну роль у переговорах, організації та нагляді за припиненням вогню та мирними угодами; розслідування минулих порушень прав людини; виконання положень мирного врегулювання; проведення миротворчих операцій, включаючи гуманітарну, військову та економічну допомогу; запровадження ембарго на постачання зброї та економічних санкцій; а також надання механізмів, які зміцнюють довіру та потенціал і підтримують мирні засоби вирішення майбутніх суперечок. Таким чином, сусідні держави та міжнародне співтовариство можуть бути жертвами негараздів у регіоні або активними учасниками — іноді навмисно, в інших випадках ненавмисно — надаючи військову, економічну чи політичну підтримку етнічним групам або беручи участь у переговорах і впровадженні миру [23].

У зв'язку з усім вищевідзначеним варто вказати, що конфлікти супроводжують суспільство з моменту його становлення. З розвитком суспільства розвивається система управління, а відповідно і розвиваються різновиди конфліктів. За останні п'ять років (через ковід та повномасштабну війну) велика частина комунікаційних процесів трансформувалась в кіберпростір, тому небезпека та загроза кіберпротистояння стали актуальними, а кіберзагрози реальністю суспільно-політичного буття. Питання кібеконфліктів у протистоянні етносів на території пострадянських країн, є серйозною загрозою для великої кількості осіб, які особисто не приймають участь у конфлікті, проте можуть відчути її наслідки.

Проблема в тому що в кіберпросторі важко персоналізувати учасників, проте саме по причинах можливо зрозуміти кінцевих замовників або учасників. Зрозуміло, що сторін протистояння є мінімум двоє, особливість в тому, що інші

учасники можуть залучатись самотійно до такої форми конфлікту в кіберсередовищі лише через власне ставлення та відношення до такого типу конфлікту. Якщо деталізувати кіберконфлікти для політичних процесів на територіях пострадянських країн, то учасниками кіберпротиборства є: суб'єкти політики, громадяни, підприємства, кіберфахівці. Суб'єкти політики можуть створювати публічні висловлювання щодо кіберборотьби, пересічні громадяни висловлюють власну позицію намагаючись видати свою власну позицію за об'єктивну для більшості, а кіберфахівці вчиняють заходи щодо кіберзахисту, кібербезпеки та кібератак на опонента.

Кіберконфлікт розпочинається ідентично звичайному конфлікту, а саме з інциденту, як першопричини зародження протидії сторін. Причинами прояву інциденту можуть бути: політичні рішення, висловлювання, дії (нормативні акти, які не підтримуються суспільством, дії політиків, які дескредитують себе як політичних акторів). В свою чергу такі суспільні процеси як: питання мови, релігії, корупції стають тригерами етноконфліктів.

Кіберконфлікти по своїй суті небезпечні адже масштабами не контрольовані, адже кіберпростір не обмежує територіальні рамки країн. Визначити ступінь небезпеки для держави чи суспільства напевно нереально, оскільки все залежить від сторін конфлікту та об'єкта протистояння, тобто власне за що відбувається боротьба, яка основна мета конфлікту. «За даними дослідження IBM Global Average Data Breach, у 2022 році глобальні втрати даних від кібератак становили 4,4 мільйона доларів, порівняно з 4,2 мільйона у 2021 році та 3,9 мільйона доларів у 2020 році»[33].

Звичайно, політика держав на пострадянському просторі в питаннях кіберзахисту повинна бути чіткою та рішучою, навіть якщо питання кібератак ще не створювало небезпеку для держави. Як показує практика європейських країн, то переважно реакція на кібератаки відбувається в момент виникнення проблеми, або при аналізі наслідків, які нанесли шкоду суспільству чи органам управління.

В Україні, як країні пострадянській, таким самим чином відбувалась реакція на кібернетичні тригери, оскільки після анексії частини територій

України розпочались серйозні атаки на банківські установи та сервіси критичної інфраструктури та державні сайти, що спонукало державу до прийняття Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017 року)[33], а також Указом ПУ введено в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони України Про стратегію кібербезпеки України (2021)[18].

Тому, важливим завданням для усіх держав, які не сформували єдиної політики у суспільстві щодо еносів та мають протистояння в політичній площині повинні звернути увагу на сферу кіберзахисту, а саме: нормативне регулювання, суспільне обговорення та роз'яснення небезпеки використання піратських сайтів та створення захисту для власних пристроїв, які допомагають користуватись кіберпростором, реальну відповідальність за злочини в кіберпросторі.

Щодо міжнародного рівня кібербезпеки, то воно знаходиться на стадії теоретичного обговорення з визначенням стратегічних завдань. На теперішній час, кожна країна намагається вирішувати це питання індивідуально та звичними для себе методами, як до прикладу Китай закритою внутрішньою системою кібервідносин, та США, як зразок демократичних основ та вільного користування кіберпростором орієнтованим на свідомості громадян з системним підходом щодо захисту кіберпростору.

До прикладу у ЄС існує позитивний досвід щодо регулювання кіберзлочинності. Основним документом, на який потрібно звернути увагу й оцінити для вжитку в національному законодавстві, є Директива з мережевої та інформаційної безпеки. Даний документ позиціонує загальний підхід і правила ЄС у сфері кібербезпеки. Він направлений на активізацію співпраці з кібербезпеки між країнами ЄС.

Тому, пострадянським країнам потрібно чітко визначатись з вектором подальшого розвитку та виходити на міжнародний рівень кібербезпеки для ефективного захисту в кіберпросторі. Україна визначивши орієнтири співпраці офіційно приєдналася до Центру НАТО з питань співробітництва в галузі кіберзахисту для максимальної ефективності у кіберзахисті.

Висновки до розділу

Міжетнічне протистояння формується на сучасній можливості реалізації окремим народом права на самовизначення. Такі порушення можуть бути спричинені відсутністю демократії і, як наслідок, порушенням прав людини. Дуже часто претензії на самовизначення стосуються не лише правових, а й економічних, політичних та інших аспектів, які також необхідно враховувати при комплексному дослідженні.

Звичайно, принцип самовизначення народів має сприяти миру і стабільність у світі, але не стимулювати етнічне розділення, ненависть і війни. Оскільки, самовизначення визнається основним принципом міжнародного права, то його реалізація не завжди є внутрішньою справою держави, але може бути міжнародним питанням. Однак це не означає, що будь-які питання щодо реалізація права на самовизначення повинна кваліфікуватися як міжнародна сфера регулювання. Світова спільнота керується в такому випадку характером конфлікту. Так, до прикладу, звичайні бунти та інші форми повстання це суто внутрішні справи. Але також може бути локальне повстання, яке ставить під загрозу структуру міжнародної системи, може привернути увагу міжнародної спільноти. Звичайно, там, де протиріччя та криза тривають довгий період часу зрештою розвивається громадянська війна, тому справа не повинна більше обмежуватися внутрішніми справами.

Етноконфлікти на пострадянському просторі існують в різних регіонах і по різному сприймаються населенням, яке знаходиться в стані етнічного протиріччя. Психологічні особливості міжетнічних конфліктів в більшій мірі мають штучний характер, породжений політичними інтригами та бажанням отримати більше політичних можливостей. В умовах політичних процесів важливий психологічний аспект сприйняття суспільством інформації щодо позиції відносно етнополітичних рішень, процесів та конфліктів. Загалом сприйняття етнічних конфліктів не відбувається без психологічної атаки опонентів один на одного.

Ключовим завданнями пропагандистського та інформаційно—психологічного забезпечення сучасних етнічних конфліктів можна відзначити:

формування сприятливої суспільної думки щодо підготовки бойових дій збройними утвореннями держави; підлив духу особового складу опонента і його військових утворень різного спрямування, зниження волі до боротьби, спонукання до здачі в полон та складання зброї, а також реалізація позитивного відношення місцевого населення відносно військ в період знаходження їх у зоні активного протиборства.

Тому, психологічне відношення суспільства, суб'єктів політики, міжнародної спільноти, військових утворень сторін протиріччя та органів управління є ґрунтовною основою для подальшого розвитку конфліктів, які знаходяться в стані консервування, так званого «замороження».

Важливим завданням для усіх держав, які не сформували єдиної політики у суспільстві щодо еносів та мають протистояння в політичній площині повинні звернути увагу на сферу кіберзахисту, а саме: нормативне регулювання, суспільне обговорення та роз'яснення небезпеки використання піратських сайтів та створення захисту для власних пристроїв, які допомагають користуватись кіберпростором, реальну відповідальність за злочини в кіберпросторі.

Тому, пострадянським країнам потрібно чітко визначатись з вектором подальшого розвитку та виходити на міжнародний рівень кібербезпеки для ефективного захисту в кіберпросторі. Україна визначивши орієнтири співпраці офіційно приєдналася до Центру НАТО з питань співробітництва в галузі кіберзахисту для максимальної ефективності у кіберзахисті.

РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРИТОРІЯХ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

3.1 Особливості розвитку конфліктів на пострадянському просторі

Актуальні конфлікти на пострадянському просторі виникли в останні роки ХХ ст Радянський Союз і роки після його розпад [1]. Відносно нещодавно конфлікт в Україні привніс до цих конфліктів іншу перспективу. Хоча ці конфлікти часто називають «замороженими», останні 10 років показали, що збройне насильство продовжується і іноді загострюється [2]. Російсько-грузинська війна 2008 року та подальші події в Абхазії та Південної Осетії, активізація бойових дій навколо Нагірного Карабаху у 2016 році та новий потенційно затяжний конфлікт на сході України свідчать що конфліктує навколо суверенітету, етнічності та кордонів на пострадянському просторі космос ще далеко не закінчився. У поточному контексті посилення геополітичних суперництва між Росією та Заходом, будь-яка майбутня ескалація збройного насильства навколо них несе значні ризики як для пострадянського простору, так і сусідні регіони.

Терміни етнічний та етнічна приналежність походять від грецького слова *ethnos* , яке описує спільноту спільного походження. У дослідженні етнічних конфліктів терміни етнічна група , комунальна група , етнічна спільнота , народ і меншина здебільшого використовуються як синоніми. Два елементи створюють основу для ідентифікації етнічні групи : по-перше, акцентування культурних рис і, по-друге, відчуття, що ці риси відрізняють групу від членів суспільства, які не поділяють диференційних характеристик . Ентоні Д. Сміт, дослідник етнічності та націоналізму , визначив етнічні критерії , які забезпечують походження спільнотної ідентичності. До них належать спільний історичний досвід і спогади, міфи про спільне походження, спільну культуру та етнічну приналежність, а також зв'язок з історичною територією чи батьківщиною, яку група може або не може проживати зараз. Елементи спільної культури включають мову, релігію, закони, звичаї, установи, одяг, музику, ремесла, архітектуру і навіть їжу. Етнічні спільноти демонструють

ознаки солідарності та самосвідомості, які часто виражаються назвою, яку група дає сама собі[23].

Етнічна ідентичність формується як матеріальними, так і нематеріальними характеристиками. Відчутні характеристики, такі як спільна культура чи спільні видимі фізичні риси, важливі, оскільки вони сприяють відчуттю ідентичності, солідарності та унікальності групи. У результаті група розглядає уявні та реальні загрози своїм матеріальним характеристикам як ризики для своєї особистості. Якщо група вживає заходів для протистояння загрозам, її етнічна приналежність стає політизованою, а група стає політичним актором завдяки своїй спільній ідентичності. З іншого боку, Етнічна приналежність так само базується на нематеріальних факторах, а саме на тому, у що люди вірять або змушені вірити, щоб створити почуття солідарності серед членів певної етнічної групи та виключити тих, хто не є членами[21].

Хоча регіональна ідентичність є основою для визначення етнічних груп, існують розбіжності щодо того, як формується етнічна ідентичність і як вона змінюється з часом. Перша школа думки, відома як примордіалістський підхід, пояснює етнічну приналежність як фіксована характеристика індивідів і спільнот. На думку примордіалістів, етнічна приналежність закладена в успадкованих біологічних атрибутах, довгій історії культурних відмінностей або в обох. Етнічна ідентичність розглядається як унікальна за інтенсивністю та довговічністю та як екзистенційний фактор, що визначає індивідуальну самоідентифікацію та суспільство. Мобілізація етнічної ідентичності та етнічного націоналізму є потужним інструментом залучення групи до політичної боротьби. Етнічні розбіжності та етнічні конфлікти вважаються притаманними багатоетнічним суспільствам і звичайним явищем[12].

Примордіалістська зосередженість на фіксованих ідентичностях, однак, не в змозі визнати варіації у формуванні етнічних груп, починаючи від відносно короткочасних асоціацій до довготривалих, сильних і згуртованих груп з біологічним та історичним корінням. Щоб врахувати ці відмінності, другий підхід, який називають інструменталіст, який розуміє етнічну приналежність як засіб, який використовують індивіди та групи для об'єднання, організації та

мобілізації населення для досягнення більших цілей. Ці цілі здебільшого мають політичний характер і включають, серед іншого, вимоги самоврядування, автономії, доступу до ресурсів і влади, поваги до самобутності та культури групи та прав меншин. Інструменталісти вважають, що етнічна приналежність має дуже мало або зовсім не займає незалежного місця поза політичним процесом і за своїм характером порівнюється з іншими політичними приналежностями, такими як ідеологічні переконання чи членство в партії. На думку інструменталістів, етнічна приналежність є результатом особистого вибору і здебільшого не залежить від ситуаційного контексту чи наявності культурних і біологічних рис[2].

Етнічний конфлікт виникає, якщо етнічні групи змагаються за ту саму мету, зокрема за владу, доступ до ресурсів чи території. Інтереси еліти суспільства відіграють важливу роль у мобілізації етнічних груп для участі в етнічних конфліктах. Таким чином, етнічний конфлікт схожий на інші конфлікти політичних інтересів[12].

Інструменталізм критикують ті, хто це стверджує, що етнічна приналежність, на відміну від політичної приналежності, не може бути свідомо визначена окремими особами, а натомість вкорінена та регулюється суспільством загалом. Прихильники іншої школи думки, відомої як соціальний конструктивізм, орієнтація на соціальну природу етнічної ідентичності. На їхню думку, етнічність не є ні фіксованою, ні повністю відкритою. Етнічна ідентичність створюється соціальною взаємодією між окремими особами та групами і тому залишається поза межами вибору людини, але вона може змінюватися, якщо змінюються соціальні умови. Індивіди та групи не можуть уникнути того факту, що існують етнічні відмінності, але вони самі визначають, що робити з цими відмінностями. Таким чином, етнічний конфлікт значною мірою залежить від можливостей, наданих групі для досягнення своїх цілей[14].

Насильницькі конфлікти викликані головним чином соціальними та політичними системами, які призводять до нерівності та невдоволення та не пропонують варіантів мирного вираження розбіжностей. Зміни в соціальних

взаємодіях, такі як зростання напруженості або насильницький конфлікт, впливають на соціально сконструйовану природу етнічності. Соціальні конструктивісти пояснюють величезні жорстокості, скоєні під час етнічних конфліктів, такі як геноцид, масові зґвалтування та етнічні чистки, тим фактом, що через етнічну приналежність, зрештою, усі стають залученими до боротьби, незалежно від їхніх намірів[13].

Четверта точка зору, психокультурна інтерпретація, приписує етнічності глибокі культурні та психологічні корені, які роблять етнічну ідентичність надзвичайно стійкою. Вчений Марк Говард Росс, спираючись на Теорію психокультурної інтерпретації визначає етнічну ідентичність як те, що походить із «спільних, глибоко вкорінених світоглядів», які формують стосунки членів групи з іншими, їхні дії та мотиви. Етнічну ідентичність неможливо змінити, лише зробити її більш толерантною та відкритою. Етнічний конфлікт зачіпає центральні елементи ідентичності кожної групи та викликає страх і підозру щодо справжніх і потенційних опонентів. Таким чином, етнічний конфлікт — це не просто політична подія, а драма, яка ставить під сумнів саме існування групи, заперечуючи її ідентичність. Це пояснює, чому етнічні конфлікти дуже важко вирішити[13].

Насправді деякі етнічні групи мають ідентичність із глибоким історичним корінням, тоді як інші — ні, а деякі групи мають статичну ідентичність, тоді як інші мають динамічну ідентичність. Конкретне вираження етнічної приналежності та її схильність призводити до насильства та війни залежать від контексту. Етнічні ідентичності адаптуються до несподіваних загроз і нових можливостей і активуються ними. Етнічну приналежність не можна політизувати, якщо спогади, досвід чи значення не спонукають людей до колективних дій. У світлі цього, Мілтон Дж. Есман у своїй книзі Етнічна політика (1994) зазначає, що етнічну ідентичність зазвичай «можна розмістити в спектрі між первинними історичними спадкоємностями та (інструментальними) опортуністичними адаптаціями»[13].

Декілька факторів сприяють помітності та інтенсивності етнічної ідентичності. Беззаперечно, найсильнішим чинником є війна і насильство. По-

перше, історія спільних зусиль, історії про жертви заради спільної мети та спогади про людські страждання створюють міцні зв'язки між членами постраждалих етнічних груп. Так само, якщо група зазнає економічної, політичної та культурної дискримінації, групова згуртованість має тенденцію до зростання. По-друге, етнічна ідентичність групи стає сильнішою, якщо досягається масова грамотність[12].

Грамотність дозволяє зберігати елементи ідентичності в письмовій формі, а це означає, що історичні та культурні наративи можуть досягати масової аудиторії та залишатися незмінними протягом тривалого часу. Навіть якщо етнічна ідентичність деякий час лежить у стані бездіяльності, її можна відродити. Нарешті, ідентичність неіммігрантських груп, як правило, є більш виразною, ніж ідентичність етнічних груп іммігрантів. Хоча іммігранти часто асимілюються, неіммігрантські меншини загалом дотримуються своїх традицій, особливо якщо їх легко відрізнити від решти суспільства за такими відчутними ознаками, як фізичні ознаки[12].

Коли етнічний конфлікт вибухає, його важко зупинити. Масові порушення прав людини та фізичні напади на цивільних, такі як зґвалтування, тортури, масові вбивства, етнічні чистки та геноцид, призводять до величезних людських страждань. Систематична дискримінація та усунення від прийняття політичних рішень на національному та місцевому рівнях, привласнення традиційної батьківщини етнічних меншин і політика, яка маргіналізує етнічні меншини, є поширеною практикою, яка супроводжує етнічні конфлікти.

Навіть якщо вони ведуться на низькому рівні інтенсивності, затяжні етнічні конфлікти мають великий вплив на постраждале суспільство. Відсутність функціональних або легітимних політичних інститутів, слабкі економічні показники, відсутність або поляризована структура громадянського суспільства та антагонізовані еліти призводять до поляризації та роз'єднання, залишаючи суспільства глибоко розділеними та схильними до подальших етнічних суперечок. Крім того, етнічні конфлікти мають безпосередній вплив далеко за межами їх епіцентрів. До них відносяться потоки біженців, внутрішнє переміщення, регіональна нестабільність, економічні невдачі, екологічні

катастрофи, розповсюдження та побічні ефекти, а також сприятливі умови для організованої злочинності та тероризму [14;с.34].

Етнічні конфлікти поширюються двома шляхами. Дифузія виникає, коли етнічний конфлікт в одній державі стимулює конфлікт в іншій державі з подібними умовами. Успішні рухи створюють імідж і моральні стимули, які призводять до мотивації та мобілізації інших етнічних рухів у подібних економічних і політичних умовах. Наслідки ескалації або зараження виникають, коли конфлікт в одній країні поширюється через кордони на сусідні країни, в яких етнічна меншина має своїх родичів. Зазвичай це передбачає залучення нових іноземних бійців, яких наймають місцеві еліти. Етнічні конфлікти можуть починатися як внутрішньодержавні суперечки, але вони стають регіональними чи міжнародними кризами, коли в них втручаються іноземні держави[21].

Сусідні держави, регіональні та міжнародні сили часто перевантажені та нездатні впоратися з міжнародними наслідками етнічних конфліктів. Однак у багатьох випадках ці зовнішні актори не є пасивними жертвами етнічних криз, а активно переслідують власні плани та інтереси. Іноземні симпатичні та діаспори можуть суттєво сприяти згуртованості та мобілізації групи, надаючи фінансову, військову, політичну та моральну підтримку. Зовнішні актори в деяких випадках відіграють важливу роль у розпалюванні конфліктів або продовженні насильницької боротьби[34].

До прикладу, події в Абхазії та Південній Осетії, Нагірний Карабах і східна Україна в 2016 році. Інший ключ заморожено конфлікт у регіоні — тривалий конфлікт Молдови з сепаратистською державою територія Придністров'я — у 2016 році було відносно спокійно і, мабуть, залишається більш піддатливий, ніж інші конфлікти на пострадянському просторі [3]. З початку конфлікту в Україні в 2014 році Росія значно посилила контроль над сепаратистськими регіонами Грузії Абхазією та Півднем Осетії та розширила там свій простір безпеки [4]. Справді, після визнання їхньої незалежності Росія більше не розглядає Абхазію та Пд. Осетія як частина Грузії і, ймовірно, виходить з того, що конфлікти були вирішені. Росія уклала Договір про союз та

стратегічне партнерство з Абхазією в листопаді 2014 року та Договір про союз та інтеграцію з Півднем Осетія в березні 2015 року. Дві угоди потенційно є ще одним кроком вперед від нинішньої невизнаної незалежності (за межами Росії та кілька інших держав) до фактичної анексії [5].

Різниця в назвах договорів відображає різну динаміку інтеграції кожного регіону з Росією. Проект, запропонований Росією спровокувало хвилю протестів в Абхазії, за участю значної частини населення і еліти виступали проти поступки незалежності Росії.⁶ Тільки після серії консультації та переробка договору та його назви була угодою нарешті підписано [7].

Хоча новий проект відображав регіональний уряд Абхазії, здавалося, було мало вибору, крім погодження на значні поступки в договорі, такі як схвалення існуючої координації зовнішньої політики та створення загального простору безпеки та оборони[8]. У листопаді 2015 року Росія зробила ще один крок далі і підписала угоду з Абхазією про створення спільної військової сили. Угоду ратифіковано в листопаді 2016 року [9].

У Південній Осетії, з іншого боку, договір породив набагато більше підтримки. Дійсно, уряд Південної Осетії кілька разів висловив готовність приєднатися до Північної Осетії та Росії та навіть розглядав можливість проведення референдуму у 2016 році, який перенесено на 2017 рік [10].

Отже, договір з Південною Осетією набагато ширший і включає декілька територій, не згаданих в Абхазькому договорі. Крім створення єдиного простору оборони та безпеки, збройні сили Південної Осетії інтегровані в російську армію. Створення так званої координації центру внутрішніх справ також значною мірою включив Пд/ Осетинська міліція в російську поліцію. Митні структури також повністю поглинені Російською Федерацією. Інші охоплені області договором відносяться такі як: освіта, страхування, охорона здоров'я та соціально-економічні добробут [11].

Серед конкретних кроків на місцях Росія продовжила так звану повзучу прикордонність, повільне просування окупаційної лінії далі вглиб міжнародно визнаної територія Грузії[12]. Наприклад, у липні 2015 року російські війська в Південній Осетії перенесли прикордонні знаки адміністративний кордон

Південної Осетії і вивів розділ ст. Нафтопровід Баку–Супса в межах адміністративної території Південної Осетії [13] Сили Південної Осетії брали участь у масштабних військових навчаннях Росії, Кавказ-2016.14 Росія також збільшила фінансову підтримку сепаратистських регіонів: до 70% бюджету Абхазії та понад 90% бюджету Південної Осетії зараз фінансується Росією, включно з усіма соціальні виплати, пенсії та заробітна плата державних службовців[15]. Громадяни сепаратистських регіонів також отримали російські паспорти [16].

У той час як грузинський уряд вважає просування Росії повзучою анексією, він має небагато варіантів або механізмів для запобігання їм [17]. Хоча в 2012 році уряд Грузії оголосив про нову стратегію прокласти шлях для соціальних, економічних і політичних контактів з Абхазією і Південною Осетією, це ще не дало жодних відчутних результатів [18].

Так само, політика відновлення відносин з Росією досягла лише обмежених результатів на врахування протилежних позицій щодо Абхазії та Осетії. Щоб урівноважити вплив Росії в регіоні, Грузія продовжує це робити зміцнює свої зв'язки з Європейським Союзом (ЄС), США та Організацією Північно-атлантичного договору (НАТО). В рамках пакету співпраці між НАТО та Грузією, у 2015 році – спільного НАТО та Грузії Навчальний центр був створений, щоб допомогти Грузії реформувати, модернізувати та зміцнити свій сектор безпеки та оборони. У листопаді 2016 р. в Тбілісі відбулися навчання НАТО і Грузії за участю грузинських сил а також 13 держав-членів і партнерів НАТО [20].

Тим часом, хоча Варшавський саміт НАТО 2016 року не пропонував Грузії вступити до НАТО було узгоджено значну двосторонню військову допомогу, зокрема від США, а в грудні 2016 року США та Грузія підписали рамкову угоду про співпрацю у сфері безпеки на 2016–2019 рр.[21]. Нарешті, у 2016 році Угода про асоціацію між ЄС і Грузією повністю вступила в силу, причому досягнуто значного прогресу з ЄС на шляху до безвізового режиму.

Так, якщо розглянути ситуацію навколо Нагірного Карабаху, локація одного з найдавніших конфліктів пострадянського простору, значно

загострився. Сторони конфлікту взаємно звинуватили одна одну в початку насильство. Азербайджан повідомив про обстріли з боку Вірменії, тоді як Вірменія звинуватила Азербайджан у наступальних діях у зоні конфлікту. Бойовий літаків, танків, важкої артилерії, незбройних літальних апаратів і повідомляється, що використовувалися ракетні установки [23]. Дані про втрати відрізняються. Міністерство оборони Нагірного Карабаху повідомило про близько 200 загибелі військових з азербайджанського боку. Вірменія оголосила, що 18 чол було вбито і 35 поранено з його боку. Азербайджан у свою чергу визнав втрати 12 солдатів зі свого боку та понад 100 з вірменського боку [24].

У 2016 році азербайджанським силам вперше з 1990-х років вдалося відновити контроль над невеликими частинами території, що оточує Карабах, позначається вперше з 1994 року лінія зіткнення змістилася. Кілька факторів призвело до ескалації насильства у квітні 2016 року. На думку деяких аналітиків, це була гонка озброєнь між Вірменією і Азербайджаном зробив лінію фронту в Карабаху «найбільш мілітаризованою територією Європи» [25]. Доходи від нафти дозволили Азербайджану значно збільшити свої витрати на оборону та диверсифікацію своїх постачальників. Більшу частину імпортує Азербайджан зброю з Росії, але вона також налагодила тісніші зв'язки з Ізраїлем (з якої закупила сучасну зброю, включаючи безпілотні літальні апарати та ракетні системи) і підписала угоду про військову співпрацю з Туреччиною [26].

Однак у 2016 році обидві країни скоротили військові витрати вперше з 2011 року. Витрати Азербайджану постраждали від низьких ціни на нафту та впали на 36 відсотків у реальному вираженні до 1,4 мільярда доларів, тоді як військові витрати Вірменії скоротилися на 5,5 відсотка до 431 мільйона доларів зменшив дисбаланс витрат між двома країнами, з навколо 7 до 1 на користь Азербайджану в 2011–15 роках до 4,6 до 1 у 2016 році. Проте партнерство Вірменії з Росією та членство в Колективі Організація Договору про безпеку (ОДКБ) дозволяє їй отримати доступ до російської зброї в значно нижчі ціни та за рахунок кредитів[26].

Хоча перестрілки вздовж лінії припинення вогню були частиною конфлікту після припинення вогню 1994 року, з 2014 року значне сплеск насильства та значне зростання напруги [28]. В Наприклад, у листопаді 2014 року азербайджанські сили збили вірменський Мі-24 вертоліт, перший подібний інцидент після припинення вогню 1994 року [29]. Значні рівні насильства продовжилося в 2015 році, включаючи застосування артилерії з обох сторін. У вересні 2015 року артилерійські системи (реактивні системи залпового вогню, 122-мм гаубиці 2А18 (Д-30) та мінометів)[30]. 8–9 грудня 2015 р. За даними Міністерства оборони Нагірного Карабаху, режим припинення вогню був на лінії зіткнення було порушено понад 180 разів[31]. Зважаючи на це, насильство у квітні 2016 року не було одноразовою подією, а радше продовженням тенденції посилення бойових дій за останні два роки. Разом зі зростанням насильства також відбулася «мілітаризація мова» щодо конфлікту. Посилання на «посилення армії Азербайджан», майбутню «військову перемогу» над Вірменією та «визволення окупованих територій» частіше з'являлися в наративах політичного та військового керівництва Азербайджану. Вірменська сторона має також використовували агресивну лексику, маючи на увазі бажання і готовність до дати жорстку військову відповідь на провокації Азербайджану [34].

Війна стала значним джерелом легітимності для кожного з них і Вірменія, і Азербайджан переживають значні економічні труднощі та зростання рівня соціального протесту. Зосереджуючись на війні обидва режими здатні об'єднати своє населення за лідерством перед обличчям зовнішньої небезпеки і тим самим відволікати їх від внутрішньої політичні питання, економічні проблеми та права людини.

Однак, у відповідь на посилення насильства у 2014 році три високопоставлені зустрічі були організовані окремо Францією, Росією та США в Парижі, Сочі та Ньюпорт. Організація з безпеки та співробітництва в Співголови Мінської групи Європи (ОБСЄ) також організували кілька зустрічей у на рівні міністра закордонних справ, намагаючись ще більше зменшити напругу. Однак ці останні ініціативи виявилися неефективними:

жодна зустріч у 2014 та 2015 роки закінчилися будь-якою підписаною угодою чи покращенням умов на місцях [37].

Тому, міжетнічні конфлікти супроводжують країни пострадянських держав з моменту їх становлення. Особливістю протікання міжетнічного протистояння є затягуванням процесів протиборства, консервування військових дій та відсутністю політичної волі щодо врегулювання та визначення статусу національних меншин, які бажають самоідентифікації.

Така, ситуація створює небезпечні умови для регіонів пострадянських держав, які демонструють невизначеність та бездіяльність правлячої еліти, що створює враження суб'єктів політики з низьким рівнем глобального значення та впливу. Проте, умови війни в Україні спонукали переглянути відношення міжнародної спільноти щодо пострадянських регіонів та ролі політичної еліти, щоб побороти агресію. В свою чергу Україна висловлює чітку та впевнену позицію, щодо такої агресії.

3.2 Роль «заморожених» конфліктів у політичній діяльності на територіях пострадянських країн

Заморожені конфлікти на території пострадянських країн несуть значну шкоду та провокують поширення деструкції. ««Заморожені конфлікти» як політичне явище можна вважати поразкою сучасної дипломатії, оскільки їх поява, хоч і аргументується раціональними цілями, однак таким чином закладає підґрунтя для конфлікту в майбутньому. В геополітиці це стало моделлю вирішення територіальних конфліктів, тому на сучасній карті Європи їх поява поступово збільшується. Зокрема, ми стаємо свідками появи ще двох таких утворень, але вже на території колись спокійної України – півострів Крим та «народні республіки» в прикордонних з Росією Донецькій та Луганській областях. Не треба применшувати значення цих точок як загроз безпеці всієї Європи. Воно також негативно позначиться на східній інтеграційній політиці ЄС.»[13;с.123].

Конфлікт в Україні – відносно нове явище на пострадянському просторі простір. Однак відсутність прогресу через три роки після революції на Майдані

у лютому 2014 року є свідченням того, що він ризикує стати ще одним затяжним конфлікту в регіоні [38]. Ситуація в 2016 році незважаючи на дві Мінські угоди (підписані у вересні 2014 року та лютому 2015) та кілька декларацій про припинення вогню, у 2016 році ОБСЄ зафіксувала сотні порушень режиму припинення вогню та використання важкого озброєння в порушення лінії відведення, включаючи міномети, артилерію та танки (див. розділ I).

Хоча обидві сторони заперечують початок боїв, ОБСЄ повідомляє про порушення від обох. Останні бої — у грудні 2016 року — були зосередженими навколо виступу Світлодарка, на північний захід від Дебальцевого [40] За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), з початку конфлікту в 2014 році в Україні зафіксовано 32 453 жертви конфлікту (серед Збройних сил України, цивільних осіб та членів збройних формувань): 9733 людини вбито і 22 720 поранено [41] Крім того, загальна кількість українців, які шукають притулку, становить 1 481 377 осіб, більшість з них — до Російської Федерації (1154 212).⁴² Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) на обліку в Міністерстві соціальної політики України становить 1 656 662,⁴³ однак, за даними ряду інших джерел, на рахунок часткового повернення людей до постраждалих районів, фактична кількість ВПО вважається становити близько 900 000,⁴⁴ минуло майже два роки після ухвалення Мінської угоди було досягнуто незначного прогресу, головним чином через різні пріоритети зацікавлених сторін. Україна наполягає на тому, що пріоритетом є виконання безпекових пунктів угоди: забезпечення постійного припинення вогню, виведення іноземних військ і військової техніки з території України, та встановлення контролю за кордоном з Росією — остання з них має вирішальне значення для України, оскільки вона прагне скоротити постачання сепаратистам зброї, боєприпасів і бойовиків з Росії.

У свою чергу, пріоритетом Росії є здійснення політичних змін: надання особливого статусу «непідконтрольним територіям», зміна до конституції України та виборів на Донбасі. Положення Росії було б достатньо «особливого статусу» Донбасу та Луганська гарантувати значний вплив на території та

створити буферну зону з рештою України. Справді, Росія наполягає на тому, що вона навіть не є стороною до конфлікту та неодноразово наголошує, що Україна має вести переговори з Донецькою Народною Республікою (ДНР) і Луганською Народною Республікою (ЛНР). Нова Концепція зовнішньої політики Росії була прийнята в листопаді 2016 року є ще одним підтвердженням цієї позиції: вона наполягає на внутрішньому характері конфлікт на сході України [45].

У жовтні 2016 року в Берліні відбулася зустріч нормандської четвірки (дипломатична група високопоставлених представників Франції, Німеччини, Росії та України доручено врегулювати ситуацію на сході України) вкотре продемонстрували різне трактування домовленостей. Тим не менш, сторони домовилися розробити дорожню карту виконання Мінських II.[46] У порядку для прискорення початку політичних реформ Україна зобов'язана запровадити поліцейська місія ОБСЄ, яка «забезпечить безпеку, як під час виборчого процесу, так і в перехідний період», за словами Президента України Петра Порошенка та має підтримку Росії. Проте з боку декларацій російських переговорників видно, що вони різні тлумачення цілей поліцейської місії. Представники сепаратистські регіони виступають проти будь-яких збройних місій на їхній території і стверджують, що розглядають це як «втручання». 29 листопада 2016 р. Міністерства закордонних справ країн Нормандської четвірки зустрілися, але прогресу в обговоренні дорожньої карти імплементації досягнуто не було. Східна Україна, схоже, рухається до ще одного тривалого конфлікту.

Є схожість між ситуаціями в ДНР і ЛНР і тими в інших квазідержавках пострадянського простору (Абхазія, Південна Осетія та Нагірний Карабах), факт, який, ймовірно, тримає їх у цьому невизначеному стані статус протягом тривалого часу. Вони вже створили місцеві політичні інститути, стверджують, що мають чіткий набір особливостей, які неможливо зберегти всередині Українська держава і, що найважливіше, також мають фінансову та військову підтримку зовнішньої сили, яка фактично забезпечує їх безпеку. Політика Росії навряд чи зміниться найближчим часом, оскільки її початкові цілі щодо

втручання залишаються незмінними. Надаватиметься й надалі зброю, фінансування та, де необхідно, війська для підтримки сепаратистів. Це також продовжить використовувати конфлікт для дестабілізації України та для обструкції Прагнення України до зближення з ЄС і НАТО.

Уже 24 лютого 2022 року відбувається повномасштабне вторгнення РФ та територію України. Конфлікт переріс в повномасштабне протистояння з залученням підтримки закордонних партнерів та введенням військового стану в Україні, як країні яка потерпіла від зазіхань.

Серед найбільших конфліктів, ґрунтованих на етноідентифікації – це ескалація нагірно-карабахського конфлікту гострі проблеми на пострадянському просторі. Якщо військові дії поширяться з Нагірного Карабаху у Вірменію, російський уряд зіткнеться з важким вибором, оскільки вона прагне добрих відносин і з Вірменією, і з Азербайджаном. Вірменія ж є частиною ОДКБ і Росія зобов'язана захищати свого союзника. Йому доведеться або втрутитися, або зіткнутися з досить принизливою ситуацією утримання від своїх зобов'язань. Нещодавнє рішення заснувати, а спільна військова сила з Вірменією тільки поглиблює цю дилему [51].

Азербайджан у свою чергу має підтримку Туреччини, яка традиційно була дуже неохоче відкрито вступає в конфлікт, але може зробити це в разі майбутня криза. Дійсно, насильство у квітні 2016 року сталося в розпал криза між Туреччиною та Росією, і хоча напруженість між ними після спроби державного перевороту в Туреччині країни послабилися, непередбачуваність і мінливість їхніх відносин зберігає ризик конфронтації в Кавказький високий (див. розділ III). Російська анексія Криму та її залучення до конфлікту в Україні спричинив зміну безпеки в Чорноморському регіоні. Угоди, підписані з Абхазією і Південною Осетією, а також з Вірменією значно посилила військову присутність Росії в Південний Кавказ із наслідками, які поширюються на Чорноморський регіон, яка також щодо політики Росії на Близькому Сході. Дії також впливають на військові відносини між Росією і трансатлантичним співтовариством в регіоні.

У 2023 році відбуваються кардинальні зміни щодо позиції сторін конфлікту Вірменії і Азербайджану. «У вересні азербайджанська армія провела операцію з відновлення контролю над сепаратистським регіоном Нагірний Карабах. Влада тамтешніх етнічних вірмен капітулювала і нині бере участь у переговорах про реінтеграцію Карабаху в Азербайджан. Міжнародна спільнота визнає Нагірний Карабах суверенною територією Азербайджану, проте з початку 1990-х Баку не контролював більшу частину регіону. Баку та Єреван роками перебувають у конфлікті через сепаратистський регіон Нагірний Карабах. Підтримувані Вірменією сепаратисти захопили регіон Азербайджану, населений переважно етнічними вірменами, під час війни на початку 1990-х років, у якій загинули близько 30 000 людей»[45]. На теперішній час продовжується певна напруга між сторонами, що потребує подальшого спостереження від міжнародної спільноти та виваженої рішучої позиції.

Загальноприйнятою думкою в світі до кінця холодної війни було те, що етнічний націоналізм був застарілим поняттям і в основному вирішеною проблемою. По обидві сторони холодної війни ця тенденція, здавалося, вказувала на це світ рухався до інтернаціоналізму, а не до націоналізму. Через загрозу ядерної війни великий акцент на демократії і права людини, економічна взаємозалежність і поступове прийняття універсальних ідеологій стало модним говорити про загибель етнічного націоналізму[14].

Незважаючи на протилежні очікування, свіжий цикл етнополітичних у Східній Європі, включаючи Балкани, виникли рухи, Центральна Азія, Африка та багато інших частин світу (Сазерленд, 2011). Зростання етнічного націоналізму, у свою чергу, призвело до спалаху багатьох етнічно обумовлених внутрішньодержавних конфліктів. Сутність внутрішньодержавних конфліктів передбачає міжгрупове суперництво між двома чи більше етнокультурними групами, які відрізняються один від одного. Але це суперництво було б особливо переходом у відкритий конфлікт, коли групи або принаймні одна з них розглядають їхні стосунки як несправедливі за існуючого політичного порядку. Групи, які вважають себе неможливими, прагнуть зміни через

конфлікт, починаючи від визнання культурних прав до автономії, до політичного відокремлення або повної незалежності[19].

Конфлікт зазвичай спрямований на членів домінантної групи (груп) або на державна влада, домінована ними. Таким чином, майже у всіх внутрішньодержавних конфліктів, сама легітимність держави також під питанням.

Епоха внутрішньодержавних конфліктів, схоже, триває. Однак, Не можна сказати, що міжнародна спільнота добре підготовлена до цієї тенденції. Основні міжнародні організації, включно з ООН, були покликані впоратися з міждержавними проблемами, історично головним джерелом загрози для глобальний мир і безпека. З іншого боку, те, що внутрішні конфлікти відбуваються в межах держав, які є основними міжнародними гравцями також не бажає втручатися, чи то через юридичні проблеми, чи то через занепокоєння уникнути можливих втрат. Таким чином, якщо вони дійсно не загостряться, міжнародна громада воліла не втягуватися у внутрішньодержавні конфлікти[23].

Проте такими конфліктами потрібно якось керувати та розв'язувати їх міжнародний мир і безпека не будуть у стабільній ситуації, оскільки навіть якщо внутрішньодержавні конфлікти виглядають локальними, вони можуть швидко набрати обертів міжнародний вимір через глобальну взаємозалежність і різноманітні міжнародна підтримка. Зростання етнічного націоналізму та пов'язаних із ним конфліктів шляхом спостереження багатьох моментів, які здаються спільними у великих внутрішніх конфліктах навколо земної кулі.

Етнічні критерії, які використовують конфліктуючі групи для визначення себе, можуть включати спільне походження, спільний історичний досвід або цінну культуру риси. У деяких випадках расова та кровна приналежність також може бути дуже важливою, але загалом, немає підстав для припущення, що будь-яка одна основа для етнічності за своєю суттю важливіша за будь-яку іншу. У підсумку, самоприв'язаність до групи є питанням особистого почуття, яке може бути суб'єктивно визначені на основі різних критеріїв[35с.34].

Слід також зазначити, що, як ми дізналися з досліджень на людях розвитку, ніхто не народжується з чіткою ідентичністю. Відчуття себе, або

ідентичність розвивається повільно, оскільки індивід вступає в широке розмаїття соціальних взаємодій з іншими індивідами в даному середовищі. Таким чином, у цьому процесі соціалізації, фактори, що впливають на кристалізацію етнічної ідентичності, можуть бути різними. Поки деякі соціальні середовища надають більшої ваги расі чи спільному походженню, деякі інші можуть наголошувати на основах етнічної ідентичності, наприклад релігія, мова чи спільна культура[34].

Етнічна ідентичність формується та стає досить стійким до змін. Хоча зміна і мінливість є ендемічними для всіх соціальних ідентичностей, гіпотетично кажучи, ми спостерігаємо, що це трапляється лише у виняткових випадках. Причина цього криється в тому факті, що зазвичай існує дуже сильний зв'язок між етнічною ідентичністю і самопочуття. Оскільки усталена етнічна ідентичність задовольняє потреба людини знати, хто він/вона і хто інші, а також потреба належати, любити і бути коханим, вона досить негнучка до змін. Дійсно, самооцінка людини часто підвищується і падає разом з долею їхньої групи. Успіх у групі підносить індивідів у цій групі, і невдача шкодить їм[34].

Отже, якщо акцентувати увагу на етноконфліктах на пострадянському просторі, то варто відзначити, що напруга між окремими регіонами, які дотичні до теперішньої території росії відбувається на різних напрямках. Конфлікти, як парвило заморожувались чи консервувались на невизначений час та розвивались під потрібну політичну позицію чи рішення, яке використовувалось сторонами протиборства. Система взаємовідносин в цих регіонах залишається нестабільною. Значного поштовху до небезпеки та місцевих коливань спонукала повномасштабна війна на території Україні, яка стала можлива через ряд невирішених політичних рішень щодо етносів на пострадянському просторі.

Як показує практика «заморожування» етноконфліктів на пострадянському просторі може містити негативні наслідки. Адже, невирішення різновекторних поглядів етносів спонукає, до загострення непрязні між сторонами. Разом з тим, зміна поколінь з чіткою позицією щодо

самоідентифікації лише укоріняє сторони у власній позиції, як об'єктивній без варіантів щодо компромісів, а можливий інцидент.

3.3 Збройні конфлікти, як крайня форма міжетнічного протистояння

Життя мільйонів людей щороку руйнуються збройними конфліктами – війнами. Деякі з цих конфліктів, зокрема вторгнення Росії в Україну, відбуваються між державами, але багато інших відбувається в межах однієї держави. У Сирії урядові війська, які протягом тривалого часу підтримувалися Росією, продовжують боротьбу за контроль над територією, підтримувані іноземними державами. У Сомалі бойовики збройного угруповання Аль-Шабаб продовжують протистояти спробам уряду розширити свій контроль.

Незалежно від причини війни чи залучених сил, результати часто однакові. Збройні конфлікти означають жахливі втрати серед цивільного населення, масове переміщення та порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права[67].

Міжнародне гуманітарне право – відоме як закони війни – визначає, що можуть і що не можуть робити сторони збройного конфлікту. Ці закони спрямовані на мінімізацію людських страждань і захист цивільних осіб, а також комбатантів, які більше не беруть участі у бойових діях, наприклад військовополонених. Основними договорами міжнародного гуманітарного права є Женевські конвенції 1949 року, прийняті після жахів Другої світової війни, та додаткові протоколи до них[68].

Незважаючи на це, багато найсерйозніших порушень прав людини відбуваються під час війни. До них відноситься використання згвалтувань як зброї війни, вербування дітей для служби на передовій, прямі напади на цивільних осіб та цивільну інфраструктуру, а також невибіркові або непропорційні напади. Ворогуючі сторони також можуть спробувати послабити громади в якості помсти, перешкоджаючи гуманітарній допомозі, такій як продовольство та ліки, навіть використовуючи голод як зброю війни[45 с.231].

Відповідно до законів війни, цивільні особи не можуть бути навмисними цілями, хоча вони все одно можуть бути вбиті або поранені, якщо це станеться в рамках пропорційного нападу на військову ціль. Усі сторони конфлікту повинні вживати заходів для мінімізації шкоди цивільним особам і «цивільним об'єктам» (таким як житлові будинки, школи та лікарні), і не повинні здійснювати напади, у яких не проводиться розрізнення між цивільними особами та комбатантами, або які завдають непропорційної шкоди цивільні особи[23].

Деякі з найтяжчих злочинів за міжнародним правом скоюються під час збройних конфліктів. До них належать:

Військові злочини – серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, які включають навмисні вбивства, прямі напади на цивільних осіб, катування, використання забороненої зброї, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими або іншими особами, які були захоплені, здалися або отримали поранення, а також сексуальні злочини. насильство.

Злочини проти людяності – злочини, вчинені в рамках широкомасштабного або систематичного нападу з боку держави чи організації або від їхнього імені на цивільне населення в мирний або воєнний час. Існує 11 злочинів проти людяності, включаючи вбивства, винищення, поневолення, депортацію або примусове переміщення населення, тортури, зґвалтування та інші серйозні форми сексуального насильства, насильницькі зникнення та апартеїд. Злочини проти людства можуть бути вчинені під час збройного конфлікту або в мирний час.

Геноцид – певні дії, вчинені з наміром повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу. Геноцид може бути вчинений під час збройного конфлікту або в мирний час[67].

Згодом міжнародне співтовариство створило спеціалізовані суди для притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини згідно з міжнародним правом, наприклад, спеціальні трибунали для колишньої Югославії, Руанди та Сьєрра-Леоне. Міжнародне правосуддя також виконує Міжнародний кримінальний суд (МКС), який у березні 2012 року виніс свій

перший вирок Томасу Лубанзі, лідеру озброєного угруповання в Демократичній Республіці Конго[23].

Держави також можуть використовувати принцип універсальної юрисдикції для здійснення власного судового переслідування осіб, які вчинили військові злочини та інші злочини згідно з міжнародним правом.

Від Афганістану до Ємену Amnesty International документує та попереджує кампанії проти порушень міжнародного права під час збройних конфліктів, незалежно від того, хто є винуватцем і де відбувається порушення. Амністія проливає світло на підвищений ризик заподіяння шкоди групам ризику, таким як літні люди, діти та люди з обмеженими можливостями. Amnesty також підтримує вимоги постраждалих щодо справедливості та відповідальності з боку національних органів влади та міжнародних організацій, включаючи ООН та Міжнародний кримінальний суд.

Аскриптивний характер етнічної приналежності полегшує ідентифікацію потенційних повстанців і сприяє зростанню групи повстанців, що призводить до підвищеного ризику війни. «Це твердження емпірично перевірено за допомогою моделі Кокса на всіх внутрішньодержавних збройних конфліктах 1946-2004 рр.; результати показують, що етнічно мобілізовані збройні конфлікти мають на 92 відсотки вищий ризик посилення війни. Переважна більшість конфліктів посилилася в перший рік, але з кожним наступним роком, коли маломасштабний конфлікт залишався активним, ризик посилення зростав, досягаючи піку приблизно на 12 році»[33].

Якщо дилема безпеки та зміна статусу є провісниками етнічного насильства, то це так може бути кількома уроками для запобігання чи пом'якшення цього виду насильства. Підтримка повстань проти авторитарного правління в країнах з етнічними чи племінними розділення може бути небезпечним. Разом з тим, швидке визнання нових етнічних держав у разі розпаду федеративної держави може бути небезпечним. Німеччина та Європейський Союз визнали Хорватію та Словенію державами в 1991 році і 1992. Це були прості випадки через відносну однорідність двох популяцій, але модель етнічної політики, визнана таким чином західними державами, змогла

сприяти етнічному насильству в Косово. Коли почалося етнічне насильство, зовнішнє втручання у формі матеріальних обіцянок і погрози навряд чи призведуть до миру[12;с.123].

Термін етнічність останнім часом утвердився як один із найважливіших понять в соціальних науках. Етнічні явища значною мірою пронизують і впливають на основні суспільні події нашого життя. Як сказав Хоровіц у своїй відомій етнічній групі в конфлікті: етнічний конфлікт — це світ феномен погляду. Етнічні конфлікти тривають на кожному континенті. Насильство є центральною рисою сучасного суспільного життя і існує протягом століть де проживає неоднорідне населення або контактують представники різних етнічних груп.

Етнічна група — це сукупність людей, які мають спільні расові та культурні ознаки. Вони можуть мати однакову мову, релігію, територію чи економічну систему. Етнічний конфлікт визначається як будь-який епізод тривалого жорстокого конфлікту, в якому національні, етнічні та релігійні або інші обшинні меншини кидають урядам виклик домагатися серйозних змін у статусі[19].

Термін «етнічність», який використовується сьогодні, виник на початку 21 століття, заміна термінології «раси» або «нації», що використовувалася для поняття в 19 ст століття. Регулярні війни раніше уявлялися як конфлікти між націями лише з появою багатоетнічних суспільств і переходом до асиметричної війни поняття «етнічний конфлікт» виникає окремо від родового «війна» (Центр ім Системний мир. 30 жовтня 2006 р.)[19].

Особливо це сталося після розпаду багатонаціональної Ради Союзу та відносно більш однорідної Югославії в 1990-х роках, обидва які супроводжувалися етнічними конфліктами, що переросли в насильство та громадянську війну. Таким чином, кінець холодної війни викликав інтерес до двох важливих етнічних питань конфлікт: чи наростав етнічний конфлікт; і з огляду на загострення деяких етнічних конфліктів у серйозне насильство, що, якщо таке взагалі можливо, могли б дослідники широкомасштабного

насилюства (безпека дослідження, стратегічні дослідження та міждержавна політика) пропонують як пояснення [87].

Одне з найбільш обговорюваних питань щодо етнічного конфлікту – чи стало його більше або менш поширені в період після холодної війни. Наприкінці холодної війни академіки в тому числі Семюель П. Хантінгтон (1993) і Роберт Д. Каплан передбачили поширення конфлікти, що підживлюються зіткненнями цивілізацій, племінним устроєм, дефіцитом ресурсів і перенаселенням. Період після холодної війни став свідком ряду етнічно поінформованих сепаратистів рухів, переважно в межах колишніх комуністичних держав. Виникли конфлікти сепаратистські рухи в колишній ославії, Придністров'ї в Молдові, вірмени в Азербайджан, абхази та осетини в Грузії. За межами колишнього комуністичного блоку етносепаратистські ворожнечі в той самий період мали місце в таких регіонах, як Шрі-Ланка, Західне Папуа, Чіапас, Східний Тимор, Країна Басків і Південний Судан (Корнелл, С. Хартманн, Д. 1998)[87].

З точки зору міжнародної безпеки після холодної війни, норми холодної війни та їх основні цінності, зосереджені на захисті державного суверенітету, дедалі більше зазнавали виклику «глобальними» загрозами, такими як екологічна деградація, потоки біженців, демографічні зміни, етнічні конфлікти тощо. ці загрози не обмежуються окремими країнами. Ці глобальні загрози невійськового характеру міжнародній безпеці започаткували дискусію як частину процесу розширення порядку денного безпеки в періоди холодної війни, розрядки та посилилися після її закінчення . Дебати тривають насамперед через те, що небагатьом наслідкам і майже жодній із причин «нових загроз» можна протистояти військовими засобами[32].

Серед трьох основних основ територіальних претензій — національних кордонів, історії та самовизначення саме останній приділено найбільшу увагу в конфліктах за участю етнічних груп. Незважаючи на те, що були спроби вирішити проблему як правовими, так і політичними засобами, вони не змогли постановити чи визначити використання насильства як остаточного арбітра.

Міжнародне право та конвенції розробили референдум як остаточну санкцію права на самовизначення, але спроби провести референдум поки що вимагали серйозного застосування сили. Очевидним винятком із необхідності насильства є Квебек, який зміг скористатися перевагами свого попереднього існування як провінції, щоб нав'язати голосування за самовизначення без особливого насильства.

Якщо етнічний конфлікт має ідентифіковану територіальну претензію, доступна низка територіальних рішень, основні варіанти яких є двох типів: регіональна автономія або федерація та відокремлення. Хоча як автономний регіон, так і федерація можуть містити різний ступінь самоврядування, вони відрізняються один від одного в основному своїми відносинами з субдержавними одиницями. У той час як автономні регіони зазвичай мають статус, відмінний від решти країни, федералізовані регіони складають всю країну та мають схожі внутрішні структури управління.

Висновки до розділу

Міжетнічні конфлікти супроводжують країни пострадянських держав з моменту їх становлення. Особливістю протікання міжетнічного протистояння є затягування процесів протиборства, консервування військових дій та відсутність політичної волі щодо врегулювання та визначення статусу національних меншин, які бажають самоідентифікації.

Така, ситуація створює небезпечні умови для регіонів пострадянських держав, які демонструють невизначеність та бездіяльність правлячої еліти, що створює враження суб'єктів політики з низьким рівнем глобального значення та впливу. Проте, умови війни в Україні спонукали переглянути відношення міжнародної спільноти щодо пострадянських регіонів та ролі політичної еліти, щоб побороти агресію. В свою чергу Україна висловлює чітку та впевнену позицію, щодо такої агресії.

Отже, якщо акцентувати увагу на етноконфліктах на пострадянському просторі, то варто відзначити, що напруга між окремими регіонами, які дотичні до теперішньої території росії відбувається на різних напрямках. Конфлікти, як

парвило заморожувались чи консервувались на невизначений час та розвивались під потрібну політичну позицію чи рішення, яке використовувалось сторонами протиборства. Система взаємовідносин в цих регіонах залишається нестабільною. Значного поштовху до небезпеки та місцевих коливань спонукала повномасштабна війна на території України, яка стала можлива через ряд невирішених політичних рішень щодо етносів на пострадянському просторі.

Як показує практика «заморожування» етноконфліктів на пострадянському просторі може містити негативні наслідки. Адже, невирішення різновекторних поглядів етносів спонукає, до загострення непряні між сторонами. Разом з тим, зміна поколінь з чіткою позицією щодо самоідентифікації лише укоріняє сторони у власній позиції, як об'єктивній без варіантів щодо компромісів, а можливий інцидент.

З точки зору міжнародної безпеки після холодної війни, норми холодної війни та їх основні цінності, зосереджені на захисті державного суверенітету, дедалі більше зазнавали виклику «глобальними» загрозами, такими як екологічна деградація, потоки біженців, демографічні зміни, етнічні конфлікти тощо. ці загрози не обмежуються окремими країнами. Ці глобальні загрози невійськового характеру міжнародній безпеці започаткували дискусію як частину процесу розширення порядку денного безпеки в періоди холодної війни, розрядки та посилювалися після її закінчення.

Якщо етнічний конфлікт має ідентифіковану територіальну претензію, доступна низка територіальних рішень, основні варіанти яких є двох типів: регіональна автономія або федерація та відокремлення. Хоча як автономний регіон, так і федерація можуть містити різний ступінь самоврядування, вони відрізняються один від одного в основному своїми відносинами з субдержавними одиницями. У той час як автономні регіони зазвичай мають статус, відмінний від решти країни, федералізовані регіони складають всю країну та мають схожі внутрішні структури управління.

ВИСНОВКИ

Дослідження обраної тематики сприяло формуванню узагальнень, які відповідають завданням визначеним у вступі, а саме:

1. Етнічний сепаратизм – це явище етнічного націоналізму, за якого етнічні нації прагнуть або отримати автономію, або відокремитися від держав, які ними керують, і створити суверенні держави або приєднатися до сусідніх держав. У світі поширений етнічний сепаратизм в багатьох регіонах, що створює небезпеку та загрози для стабільності. Етнічний сепаратизм часто вирішується за допомогою стратегій революції в таких країнах, як Індія та Бельгія, хоча це не завжди зупиняє дане явище. Разом з тим, у США мало активності етнічних сепаратистів, за винятком Гаваїв і Пуерто-Ріко, що демонструє низький рівень кризи щодо етносів.

Тому, в загальному розумінні етнічний сепаратизм варто розуміти, як рух, що діє з метою відокремлення етнічного регіону від держави, яка у своєму складі має багато національностей та створення власної держави або приєднання до іншої країни, яка більше сприяє їх ідентичним та ідеологічним засадам. Тому, поняття етнічного сепаратизму не містить явищ дезінтеграції держави чи її регіоналізації («так званий економічний сепаратизм»), які виступають як процеси, котрі фактично не залежать від явища етнічного сепаратизму.

2. Етнічний сепаратизм, в окремих аспектах властивий всім багатонаціональним країнам, має вагомий вплив не лише на внутрішньодержавні питання між групами, але і на зовнішню політику, що допомагає тлумачити це як виклик сучасному світовому порядку, який виник після завершення холодної війни.

Звичайно, природа етнічного сепаратизму походить від конфліктів та постійних непорозумінь між владою держави та регіонами. Демократичний тип правління націлений на можливість злагодженої діяльності усіх груп, регіонів та впливових еліт у єдиній політичній системі з можливими різними релігійними поглядами та стилем поведінки. Така адаптація різно-етнічного населення можлива лише за умови високого рівня розвитку країни, економічної

стабільності та культурної різноманітності суспільства без нациських та фашистських проявів світосприйняття.

3. Вагомими рушійними чинниками сепаратизму виступають два ключові принципи такі як: непорушність світових кордонів і міжнародне право націй на самовизначення. Разом з тим, такі важливі принципи, зазвичай, органічно координуються з бюджетно фінансовими, економічними факторами і соціально професійними особливостями. Окремим вектором варто визначити етнокультурний аспект, коли особливої цінності набувають питання мови та освіти, котра використовуються «сепаратистами» у політичному протиборстві та ефективної діяльності органів місцевого самоврядування, як об'єкта протидії сторін.

Тому, враховуючи усе вищезазначене розвиток етнічного сепаратизму на території радянського союзу спровокував ряд політичних та правових перетворень в рамках країн-учасниць. Процес перетворень триває по теперішній час, а питання регіонального значення в окремих питання переросло з кризи, протиріччя до військового конфлікту. Могутність та економічна спроможність діють, як метод політичного впливу на статус сучасних країн-учасниць радянського союзу. Етнічний сепаратизм досить активно розвивається та створює дисбаланс для політичної стабільності в регіонах. Разом з тим, політичний сепаратизм спонукає до удосконалення системи управління, як основного чинника виконання принципів самовизнання етноменшин в регіонах.

В умовах приниження чи зменшення цінності окремих народностей в межах однієї країни завжди є чинником для дискусії. Тому, історія розпаду радянського союзу підтверджує факт значимості окремих народностей в політичних рішеннях та діях. Оскільки, дисбаланс політичної системи розпочинається з низької уваги до усіх аспектів ідеології, культури та свідомості, котрі є ключем до ефективної внутрішньополітичної та зовнішньополітичної діяльності.

4. Міжетнічне протистояння формується на сучасній можливості реалізації окремим народом права на самовизначення. Такі порушення можуть бути спричинені відсутністю демократії і, як наслідок, порушенням прав

людини. Дуже часто претензії на самовизначення стосуються не лише правових, а й економічних, політичних та інших аспектів, які також необхідно враховувати при комплексному дослідженні.

Звичайно, принцип самовизначення народів має сприяти миру і стабільність у світі, але не стимулювати етнічне розділення, ненависть і війни. Оскільки, самовизначення визнається основним принципом міжнародного права, то його реалізація не завжди є внутрішньою справою держави, але може бути міжнародним питанням. Однак це не означає, що будь-які питання щодо реалізація права на самовизначення повинна кваліфікуватися як міжнародна сфера регулювання. Світова спільнота керується в такому випадку характером конфлікту. Так, до прикладу, звичайні бунти та інші форми повстання це суто внутрішні справи. Але також може бути локальне повстання, яке ставить під загрозу структуру міжнародної системи, може привернути увагу міжнародної спільноти. Звичайно, там, де протиріччя та криза тривають довгий період часу зрештою розвивається громадянська війна, тому справа не повинна більше обмежуватися внутрішніми справами.

5. Етноконфлікти на пострадянському просторі існують в різних регіонах і по різному сприймаються населенням, яке знаходиться в стані етнічного протиріччя. Психологічні особливості міжетнічних конфліктів в більшій мірі мають штучний характер, породжений політичними інтригами та бажанням отримати більше політичних можливостей. В умовах політичних процесів важливий психологічний аспект сприйняття суспільством інформації щодо позиції відносно етнополітичних рішень, процесів та конфліктів. Загалом сприйняття етнічних конфліктів не відбувається без психологічної атаки опонентів один на одного.

5. Ключовим завданнями пропагандистського та інформаційно–психологічного забезпечення сучасних етнічних конфліктів можна відзначити: формування сприятливої суспільної думки щодо підготовки бойових дій збройними утвореннями держави; підлив духу особового складу опонента і його військових утворень різного спрямування, зниження волі до боротьби, спонукання до здачі в полон та складання зброї, а також реалізація позитивного

відношення місцевого населення відносно військ в період знаходження їх у зоні активного протиборства.

Тому, психологічне відношення суспільства, суб'єктів політики, міжнародної спільноти, військових утворень сторін протиріччя та органів управління є ґрунтовною основою для подальшого розвитку конфліктів, які знаходяться в стані консервування, так званого «замороження».

6. Важливим завданням для усіх держав, які не сформували єдиної політики у суспільстві щодо еносів та мають протистояння в політичній площині повинні звернути увагу на сферу кіберзахисту, а саме: нормативне регулювання, суспільне обговорення та роз'яснення небезпеки використання піратських сайтів та створення захисту для власних пристроїв, які допомагають користуватись кіберпростором, реальну відповідальність за злочини в кіберпросторі.

Тому, пострадянським країнам потрібно чітко визначатись з вектором подальшого розвитку та виходити на міжнародний рівень кібербезпеки для ефективного захисту в кіберпросторі. Україна визначивши орієнтири співпраці офіційно приєдналася до Центру НАТО з питань співробітництва в галузі кіберзахисту для максимальної ефективності у кіберзахисті.

7. Міжетнічні конфлікти супроводжують країни пострадянських держав з моменту їх становлення. Особливістю протікання міжетнічного протистояння є затягування процесів протиборства, консервування військових дій та відсутність політичної волі щодо врегулювання та визначення статусу національних меншин, які бажають самоідентифікації.

Така, ситуація створює небезпечні умови для регіонів пострадянських держав, які демонструють невизначеність та бездіяльність правлячої еліти, що створює враження суб'єктів політики з низьким рівнем глобального значення та впливу. Проте, умови війни в Україні спонукали переглянути відношення міжнародної спільноти щодо пострадянських регіонів та ролі політичної еліти, щоб побороти агресію. В свою чергу Україна висловлює чітку та впевнену позицію, щодо такої агресії.

8. Якщо акцентувати увагу на етноконфліктах на пострадянському просторі, то варто відзначити, що напруга між окремими регіонами, які дотичні до теперішньої території росії відбувається на різних напрямках. Конфлікти, як парвило заморожувались чи консервувались на невизначений час та розвивались під потрібну політичну позицію чи рішення, яке використовувалось сторонами протиборства. Система взаємовідносин в цих регіонах залишається нестабільною. Значного поштовху до небезпеки та місцевих коливань спонукала повномасштабна війна на території України, яка стала можлива через ряд невирішених політичних рішень щодо етносів на пострадянському просторі.

Як показує практика «заморожування» етноконфліктів на пострадянському просторі може містити негативні наслідки. Адже, невирішення різновекторних поглядів етносів спонукає, до загострення непряності між сторонами. Разом з тим, зміна поколінь з чіткою позицією щодо самоідентифікації лише укоріняє сторони у власній позиції, як об'єктивній без варіантів щодо компромісів, а можливий інцидент.

9. З точки зору міжнародної безпеки після холодної війни, норми холодної війни та їх основні цінності, зосереджені на захисті державного суверенітету, дедалі більше зазнавали виклику «глобальними» загрозами, такими як екологічна деградація, потоки біженців, демографічні зміни, етнічні конфлікти тощо. ці загрози не обмежуються окремими країнами. Ці глобальні загрози невійськового характеру міжнародній безпеці започаткували дискусію як частину процесу розширення порядку денного безпеки в періоді холодної війни, розрядки та посилилися після її закінчення.

Якщо етнічний конфлікт має ідентифіковану територіальну претензію, доступна низка територіальних рішень, основні варіанти яких є двох типів: регіональна автономія або федерація та відокремлення. Хоча як автономний регіон, так і федерація можуть містити різний ступінь самоврядування, вони відрізняються один від одного в основному своїми відносинами з субдержавними одиницями. У той час як автономні регіони зазвичай мають

статус, відмінний від решти країни, федералізовані регіони складають всю країну та мають схожі внутрішні структури управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авер'янова Н. Консолідація українства як пріоритетне завдання національної еліти України. *Українознавчий альманах*. 2017. № 22. С. 67–72.
2. Авер'янова Н. Чинники консолідації українства в постколоніальну добу. *Українознавчий альманах*. 2017. № 20. С. 8–12.
3. Андріянова Ю. В. Конфлікт як явище управлінської діяльності: аналіз наукових досліджень. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 3(14). С. 183–193.
4. Антонюк О. В. Основи етнополітики. К.: МАУП. 2005. 432 с.
5. Антонюк О. Етнополітичний менеджмент: теоретичне обґрунтування та емпірична реальність. *Персонал*. 2007. № 6. С. 21- 27.
6. Артеменко І. В. Вплив політичних партій на діяльність органів державного управління в Україні: теоретико-методологічний аспект URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-02\(10\)/4.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-02(10)/4.pdf)
7. Асланов С.А. Етнополітична стабільність держави: політико-правовий аналіз: *Монографія [Текст] Стеллас Антипович Асланов*. Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2016. – 464 с.
8. Білецька Ю. В. Варіативність шляхів вирішення політичних конфліктів. *Розвиток науки на сучасному етапі Частина V : міжнар. конф.* (м. Київ, 2 лютого 2013 року). 2013. С. 58-61.
9. Білецька Ю. В. Медіація, як спосіб вирішення політичних конфліктів. *Політико-соціологічні основи становлення демократичної, соціальної, правової держави : міжнар. наук.-практ. конф.* (27– 28 вересня, 2013). 2013. С. 80-82.
10. Бокоч, В. М. Релігія в гібридній війні на Сході України [Електронний ресурс]. Вісн. Нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут». *Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 1/2. С. 27–31.
11. Бородін Є.Є. Застосування медіації в публічному управлінні. *Становлення публічного адміністрування в Україні : мат-ли VII Всеукр.*

міжвуз. конф. студентів та молодих учених. м. Дніпро, 22 квітня 2016 р. 2016. С. 31–33.

12. Валленштейн П., Золленберг М. Після холодної війни: нові моделі збройних конфліктів 1989–94. *Журнал дослідження миру.* 1995. 32 (3) С.345-360.
13. Вітман К. М. Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми: [монографія] К. М. Вітман. *Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.* К.: Логос, 2007. 336 с.
14. Вітман К. М. Інтеграційні процеси на пострадянському просторі як продовження дезінтеграції СРСР. *Держава і право.* 2010. № 48. С. 601-606.
15. Вітман К.М. Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн *К.: Логос, 2008. 20с.*
16. Вітман К.М. Невизнані держави пострадянського та постсоціалістичного простору: шлях до міжнародного визнання. *Держава і право.* 2011.С.
17. Вітман К.М. Тенденції етнополітичної дезінтеграції в європейському просторі. *Актуальні проблеми політики.* 2015. № 54. С. 20-29.
18. Вітман К.М. Тенденції етнополітичної дезінтеграції в європейському просторі. *Актуальні проблеми політики.* 2015. С. 20-29
19. Вовк Т. Особливості політичної поведінки в умовах політичного конфлікту та кризової ситуації та перехідний період. *Політична психологія.* 2003 . С. 151-154.
20. Гіллі Б. Проти концепції етнічного конфлікту. *Third World Quarterly* 2004. 25(6) С.1155-1166.
21. Головатий М. Ф. Масова стихійна поведінка: анатомія явища. *Персонал.* 2014. № 1. С. 4-12.
22. Головатий М. Ф. Україна і світовий геополітичний процес: куди рухатися? *Персонал.* 2013. № 3. С. 4-13.
23. Горбатюк В. В. Інститут президенства в Україні: історико-правовий аспект. *Часопис Київського університету права.* 2011. № 2. С. 325-326.

- 24.Гордієнко М. Г. Політичний конфлікт як спосіб існування соціуму. *Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 41. С. 7-15.
- 25.Горовіц Д.Л. Етнічні групи в конфлікті. Берклі, Каліфорнія: *University of California Press*.2000. С. 57.
- 26.Готовність населення України до політичних компромісів. 2018. URL: <http://www.info-works.com.ua/referats/politika/3269.html>
- 27.Гросбі С. Вирок історії: Незламна зв'язок примордіалістів – відповідь Еллеру та Кофлану. *Етнічні та расові дослідження* 2009. 17(1) С. 164-171.
- 28.Гурр Т.Р. Мур В.Х. Етнополітичне повстання: перехресний аналіз 1980-х років з оцінкою ризиків для 1990-х років. *Американський журнал політичних наук*. 2002.С 45-56.
- 29.Держалюк О. М. Політичний конфлікт як фактор внутрішньої загрози національній безпеці. *Стратегічні пріоритети*. 2006. № 1. С. 35-41.
30. Джонатан Етнічні меншини та зіткнення цивілізацій: кількісний аналіз тези Хантінгтона. *Британський журнал політичних наук* 2002. 32 (3): 415-434.
- 31.Довгань Н. Технології врегулювання конфліктів у державному управлінні. *Актуальні теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми державного управління: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю* (Київ, 28 трав. 2004 р.). 2004. Т. 1. С. 148–149.
- 32.Долинська Л. В., Матяш-Заяц Л. П. Психологія конфлікту: навч. посіб. *Київ: Каравела*. 2010. 321с.
- 33.Есман Дж.М. Вступ до етнічних конфліктів, *«Політика»*.2004. С.34-40.
- 34.Жилін Є. В. Виконавча влада в Україні: значення та сутність. *Форум права*. 2013. № 3. С. 208-213.
- 35.Завгородня Ю.В. Кіберконфлікти, як елемент політичних технологій в інформаційному просторі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. № 32/2021. Видавничий дім «Гельветика» . С. 144-148.

- 36.Завгородня Ю.В. Політичне протистояння в кіберпросторі: глобалізаційний аспект. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. №40. 2022. Видавничий дім «Гельветика» - с. 148-154.
- 37.Завгородня Ю.В. Теоретичне усвідомлення сутності поняття «кібервійна» у політичному просторі. Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри. Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27-28 жовтня 2022 р.). 2022. С.103-115
- 38.Завгородня Ю.В. Територіальна цілісність України у світовому геополітичному вимірі. Територіальна цілісність України у дискурсі міжнародних, історико-політичних, правових, етно-соціальних та економічних аспектів : Зб. матеріалів Всеукраїнської онлайн-конференції [Електронний ресурс]. —м. Київ, К.: КНЕУ, 2022. 113 с. С.23-26
39. Завгородня Ю.В. Трансформаційні уявлення про конфлікт в політичних процесах. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.* 2022. Вип. 69 С.61-64.
- 40.Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
- 41.Закон України «Про державну службу». Відомості Верховної Ради України. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
- 42.Закон України «Про запобігання корупції». Відомості Верховної Ради України. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
- 43.Закон України «Про медіацію». *Відомості Верховної Ради України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
- 44.Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Відомості Верховної Ради України. 1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
- 45.Іванов М. С. Розвиток інституту професійних спілок як важливий чинник становлення сучасного громадянського суспільства в Україні. *Наукові праці: науково-методичний журнал*. Вип. 224. 2014. С. 38 – 42.

- 46.Іванов М. С. Соціально-гуманітарні наслідки політико-економічних трансформацій сучасного українського суспільства. Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку: збірник наукових праць. 2012. С. 31 – 33.
- 47.Карлов Т. В. Теоретичні засади конфліктної взаємодії в публічному управлінні. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_2_18
- 48.Кирий С.Л. Організаційний конфлікт у публічному управлінні як індикатор необхідності змін. *Державне будівництво*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_2_4.
- 49.Кіянка І. Б. Політична конфліктологія : навч. посібник. *Новий світ*. 2011 . 96 с.
- 50.Коклі Джон Вирішення етнічного конфлікту: До типології. *Міжнародний* 13. 2006. С. 343-358.
- 51.Конфлікти на пострадянському просторі: глобальний та локальний виміри. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 13 грудня 2016 р. / Упорядники: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка. – 100 с.
- 52.Кормич Л. І. Взаємозалежність легітимності влади та ефективності її діяльності. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць* . 2005. Вип. 27 С. 3-7.
53. Кормич Л. І., Кормич А. І. Концептуальні засади реформи публічної влади і управління та впровадження моделі «сервісної держави» в Україні. *Актуальні проблеми політики: зб.наук.праць*. Одеса: Гельветика, 2021. Вип. 67, с. 5 – 12.
54. Кормич Л.І., Кормич А.І. Вдосконалення публічного управління в Україні в контексті діджиталізації: теоретичний аспект. *Актуальні проблеми політики*. № 69. 2022. С.5-12.
- 55.Корнелл С., Гартманн Д. Етнічна та расова приналежність: формування ідентичності у мінливому світі. Таузенд Оукс, *Каліфорнія: Pine Forge*.2009. С. 59.

56. Кочубей Л.О. Політичні конфлікти в сучасній Україні: технології запобігання та специфіка перебігу. *Наукові записки*. № 41. С. 16-25.
57. Курило, В. С. Інформаційна агресія в контексті гібридної війни на Сході України [Електронний ресурс] *Education and pedagogical sciences*. 2017. № 2. С. 5–13.
58. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: навч. посіб. Київ: ВД Професіонал. 2006. 416 с.
59. Мальшвік С. Соціологія етнічності, *Sage.London*. 2004. С.24
60. Мамонтова Е.В. Архетипові проекції архаїчних духовних практик на символічний ландшафт постполітики. Публічне урядування : збірник. № 1 (21). Червень 2020. К. : ПрАТ “ВНЗ “Міжрегіональна Академія управління персоналом”, 2020. С. 177 – 191.
61. Мамонтова Е.В. Державна символіка як індикатор політичного розвитку (на прикладі країн Центральної Азії та Казахстану. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. НУ “ОЮА”*. Одеса : НУ “ОЮА ”, 2019. Вип. 63. С. 125–138.
62. Мамонтова Е.В. Консультативно-дорадча діяльність як інструмент налагодження громадського діалогу. *Теоретичні та прикладні питання державотворення : зб. наук. пр. ОРІДУ НАДУ при Президентіві України*. 2014. Вип. 15. С. 56-72.
63. Мамонтова Е.В. Роль новітніх форм суспільного діалогу у формуванні публічної політики. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.* Одеса, 2014. Вип. 4(60). С. 119 – 123.
64. Мамонтова Е.В. Символи і коди політики та культури: курс лекцій. *Одеса : ОРІДУ НАДУ*, 2021. 186 с.
65. Мацієвський Ю. Теоретичні аспекти аналізу суспільних конфліктів: множинність концептуальних підходів. *Людина і політика*. 2004. № 3. С. 115–128. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/109/1/teoretychni.pdf>
66. Мохаммадзаде Х. Етнічний тип серед курдів. *Університет Алламе Табабаї*. 2010. 250 с.

67. Пек К. Суттєвий мир, роль ООН і регіональних організацій у запобіганні конфлікту, Rowman & Littlefield. 2000. С.34-39
68. Пірен М.І., Ложкін Г.В. Словник-довідник термінів з конфліктології. *Чернівці-Київ*. 1995. 318 с.
69. Подік І.І., Єфіменко Л.Л., Середа А.В. Огляд світового досвіду запровадження інституту медіації в податкові правовідносини. *Хмельницький : ФОП Мельник А.А.* 2019. 58 с.
70. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна. – *Харків: Право*, 2015. – 816 с.
71. Рекс Дж. Race and Ethnicity, *Open University Press*, Milton Keynes. 1999. 239с.
72. Салхі Амірі Р. Управління етнічними конфліктами в Ірані, стратегічний центр, *Тегеран*. 2005. С.89-96
73. Сміт А. Націоналізм: теорія, ідеологія, історія. *Cambridge: Polity*. 2006. С. 54-55.
74. Сміт Д. Тенденції та причини збройних конфліктів. В Остіні Олександр; Фішер, Мартіна; Роперс, Норберт. *Berghof Handbook for Conflict Transformation, Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management / Berghof Foundation*. 2006. С.56-68
75. Тараненко М., Афанасьєв Д. Проблема невизнаних та частково визнаних держав на міжнародній арені. *In: Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 2019, nr. 3(37), pp. 170-173.
76. Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій? *Закордонні справи*. 2010. 72 (3) С. 22-49.
77. Харбом Л., Валленштейн П. (2005). Збройний конфлікт та його міжнародний вимір, 1946-2004. *Журнал дослідження світу*. 2006. 42 (5) С. 623-635.
78. Шибутані Т. Етнічна стратифікація: порівняльний підхід. *Макміллан*. Нью-Йорк. 1999. 360с.

- 79.Шліхтінг У. Конфлікт між різними національностями: шанси та межі їх вирішення. В Клінке, Андреас; Ренн, Ортвін; Ленерс, Жан Поль. *Етнічні конфлікти та громадянське суспільство*. Олдершот: Ешгейт.1996. 564с.
- 80.Bates R. Ethnic Competition and Modernization in Contemporary Africa *Comparative Political Studies*. 1974. Vol.6. #4. P. 156-189.
- 81.Brown C, Boswell T. Ethnic conflict and political violence: A cross-national analysis. *Journal of political and military sociology*. 1997. Vol. 25. # 1. P.111-130.
- 82.Brown D. The State and Ethnic Politics in South-East Asia. *London*, 1994. C.34-48
- 83.Brubaker R. Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the New Europe. *Cambridge*. 1996. 202 p.
- 84.Bugajski J. Ethnic Politics in Eastern Europe. *Armonk, New York*, 1994. 493 p.
- 85.Burbach R, Nunez O, Kagarlitsky O. Globalization and its Discontents, The Rise of Postmodern Socialisms. *London*, 1997. 196 p.
- 86.Carment D., James P. Internal Constraints and Interstate Ethnic Conflict. *Journal of Conflict Resolution*. March 1995. Vol.39. # 1. P. 82-109.
- 87.Cvetkovich A, Kellner D. Introduction: Thinking Global and Local
Cvetkovich A., Kellner D., eds. Articulating the Global and the Local
Globalization and Cultural Studies. *Boulder*, 1997. 258 p.
- 88.Democratic transit in terms of security and development: ukrainian and foreign experience: Collective monograph / L.I. Kormych, A.I. Kormych, T.M. Krasnopol'ska Yu. V. Zavgorodnnya, etc.; ed. by L.I. Kormych. - *Lviv – Torin: Luna-Press*, 2019. 296 p.
- 89.Duffy T. Географія етнічного насильства: ідентичність, інтереси та неподільність території. *Прінстон, Нью-Джерсі: Princeton University Press*. 2008. С.24-54.
- 90.Hale H.E. Statehood at Stake: Democratization, Secession and the Collapse of the USSR. *Cambridge*. 1998. 243 p.
- 91.Henkin S. Separatism v Rossii – pozadi ili vpered? *Pro et Contra*. 1997. T. 2. № 1. S. 27-43.

- 92.Hobsbawm E. The nation and globalization. *Constellations*. 1998. Vol. 5. # 1. P. 1-9
- 93.Horowitz D. Ethnic Groups in Conflict. *Berkeley*, 1985. 697 p.
- 94.Kellas J. The Politics of Nationalism and Ethnicity. *New York*. 1991. P. 39-49.
- 95.Laitin D.D. Identity in Formation: the Russian-speaking populations in the near abroad. *Ithaca*. 1998. 417 p.
- 96.Liudmyla Kormych, Yuliia Zavhorodnia The concept of modern political confrontation in cyber space. *Journal of Cybersecurity*, Volume 9, Issue 1, 2023. <https://academic.oup.com/cybersecurity/article/9/1/tyad017/7240366>
- 97.Meernik J. United States Military Intervention and the Promotion of Democracy. *Journal of Peace Research*. 1996. Vol. 33. # 4. P. 391-402.
- 98.Y. Zavhorodnya Political decisions on cyber security in European countries. «*KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*». № 1(53), 2023. P.129-135
- 99.Y. Zavhorodnya The specifics of the development of political opposition in the cybernetic sphere. «*KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*». №7(51), 2022. P.71-79.
100. Yu. Zavhorodnia, V.Povydysh, A.Kozminykh, E.Mamontova Information Policy of the State in the Context of Growing Cyber Threats. *Pakistan Journal of Criminology*. Vol 15. No 1 January-March 2023. (111-124) <https://www.pjcriminology.com/wp-content/uploads/2023/07/8.-Yuliia.-Final-Paper.pdf>
101. Zavhorodnia Yu. V. Political conflicts as a prerequisite for the Russian-Ukrainian war: manipulative features. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : *Scientific monograph*. Riga, Latvia : «*Baltija Publishing*», 2022. С. 911-918. (1436 p.)